

A MAGYAR KIRÁLYI ERZSÉBET TUDOMÁNYEGYETEM
1926—27. TANÉVI IRATAIBÓL

I. FÜZET.

EX ACTIS UNIVERSITATIS SCIENTIARUM · REGIAE
HUNGARICAE ELISABETHINAE ANNI MCMXXVI—XXVII

FASCICULUS I.

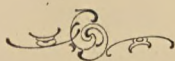
AZ 1926/27. TANÉVRE MEGVÁLASZTOTT EGYETEMI
HATÓSÁGNAK BEIKTATÁSA

ÉS A

TANÉV MEGNYITÁSA

ALKALMÁBÓL 1926. ÉVI OKTÓBER HÓ 10-ÉN TARTOTT

ÜNNEPÉLYES EGYETEMI KÖZGYŰLÉS.

CONVENTUS GENERALIS SOLLEMNIS
OCCASIONE

INAUGURANDI MAGISTRATUS UNIVERSI
TATIS

ET

INCHOANDI ANNI SCHOLASTICI MCMXXVI—XXVII.
DIE X. OCTOBRIS ANNI MCMXXVI. CELEBRATUS.

MCMXXVIII

DUNÁNTÚL EGYETEMI NYOMDÁJA, PÉCSETT

I.

DR. MIHÁLFFY ERNŐ

1925/26. TANÉVI PRORECTORNAK MEGNYITÓ ÉS BEIKTATÓ
B E S Z É D E

ÉS

DR. BAKAY LAJOS

1925/26. TANÉVBEN VOLT RECTOR MAGNIFICUSNAK, A BUDA-
PESTI KIR. MAGYAR PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNYEGYETEM
NYILVÁNOS RENDES TANÁRÁNAK
B E S Z É D E,

MELLYEL AZ 1925/26. TANÉVRŐL BESZÁMOL.

ORATIO

ERNESTI MIHÁLFFY

PRORECTORIS ANNI SCHOL. MCMXXV—XXVI.,

QUA NOVUM ANNUM SCHOLASTICUM AUSPICATUS EST,
NOVUMQUE MAGISTRATUM ACADEMICUM INAUGURAVIT

ITEM

ORATIO

LUDOVICI BAKAY

RECTORIS MAGNIFICI ANNI SCHOL. MCMXXV—XXVI. PROFES-
SORIS P. O. UNIVERSITATIS REG. HUNG. BUDAPESTINENSIS

DE PETRO PÁZMÁNY APPELLATAE,

QUA ANNI SCHOLASTICI RATIONES REDDIDIT.

Mélyen tisztelt egyetemi közgyűlés!

Igen tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Egyetemünk kéitornyú régi templomának érces szavú harangja negyedszer hívott már bennünket a Mindenható oltára elé, hogy segítségül kérjük a Szentlelket és itt, egyetemünk aulájában is negyedszer szárnyalt a magasságok felé lelkünk legfájóbb, de legbizakodóbb imája, a magyar hiszekegy, abból az alkalomból, hogy a m. kir. Erzsébet Tudományegyetem e város falai között a negyedik, fennállása óta pedig tizenharmadik tanévének megnyitását ünnepli.

A sors rendelése ma újból nekem tette kötelességemmé, hogy mint a múlt tanév prorektora, e helyet elfoglaljam és közgyűlésiünket megnyissam, egyrésztől azon sajnálatos és egyetemünkre pótolhatatlan veszteséget jelentő, de másoldalról ismét általános örömet és megelégedést kiváltó, a tanári kar kiváltságát és eredményes működése elismerését jelentő esemény következtében, hogy Kormányzó Úr Ó Főméltósága Dr. B a k a y L a j o s t, egyetemünk orvostudományi karának nyilvános rendes tanárát és a múlt tanév Rector Magnificusát a budapesti kir. magyar Pázmány Péter tudományegyetem sebészeti tanszékének nyilvános rendes tanárává nevezte ki.

Az Alma Maternak, egyetemünk minden tagjának és őt rajongásig szerető egész ifjúságnak nagyon fájó és nehezen elviselhető gondolat, hogy meg kell válnunk Dr. B a k a y L a j o s tól, ki egyike volt az egyetem első kinevezett tanárainak, ki ott állott már az új egyetem bölcsőjénél és végig kísérte létesítésének, fejlődésének, emelkedésének minden fázisát, osztályosa volt minden örömeinek és bánatának, részese minden szenvedésének és küzdelmének a mai napig, aki élén állott azoknak, akik egyetemünk nevét széles területen fényessé és vonzóvá tették és ma még egyszer

eljött hozzánk, hogy saját személyében adjon számot mult tanévi rectori működésének eredményeiről.

Őszinte örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy Ó Méltóságát itt, egyetemünk tanácsában és ünnepi közgyűlésén üdvözöljem és melegen köszöntsem és üdvözöljem mindazokat, közöttük a debreceni Tisza István tudományegyetem képviselőjében Dr. Csikesz Sándor hittudománykari prodékán urat, a soproni bánya- és erdőmérnöki főiskola képviselőjében Dr. Kövessi Ferenc nyilvános rendes tanár urat, kik magas megjelenésükkel bennünket ma is megtiszteltek.

Közgyűlésünk napirendje értelmében felkérem ezek után Dr. Bakay Lajos úr Ó Méltóságát, mint a mult tanév Rectorát, hogy beszámolóját megtartani méltóztassék.

Tekintetes egyetemi Tanács!

Mélyen tisztelt egyetemi közgyűlés!

A mai napra összehívott ünnepélyes egyetemi közgyűlésnek egyik tárgya a mult 1925—26. tanév eseményeinek ismertetése. Ez a beszámolási kötelesség az egyetemek hagyományainak megfelelően mindig a mult iskolai év Rectorának feladatát képezi. Ezért jöttem el tehát örömmel és kötelességem tudatában ezen ünnepélyes alkalomra — bár az isteni gondviselés időközben más egyetemre szólított át — hogy a hagyományoknak hódolva, számot adjak rector-ságom életéről.

Beszámolómat mindenekelőtt egy szomorú eseménynek, a m. kir. Erzsébet Tudományegyetemet ért súlyos veszteségnek bejelentésével kell megkezdenem. 1926. évi július hó 5.-én távozott el az élők sorából hosszú és súlyos szenvedés után szeretett kartársunk Dr. Késmárky István, az egyházjog nyilvános rendes tanára, pécsegyházmegyei áldozópap, almásmonostori címzetes apát, a jog- és államtudományi kar volt dékánja és prodékánja s a volt pécsi püspöki joglyceumnak évtizedeken keresztül igazgatója. Megboldogult kartársunk lelke üdvéért július hó 7.-én az egyetemi templomban gyászistentiszteletet mutattunk be a

Mindenhatónak, s az ugyanezen napon végbement temetési szertartás alkalmával a központi egyetem előcsarnokában felállított ravatalánál Dr. Vasváry Ferenc, a jog- és államtudományi karnak mult tanévi dékánja mélyen szántó beszédében parentálta el halottunkat. Az egyetem gyásza jeléül a központi egyetemi épületen 8 napig lengett a gyászlobogó, az egyetemi ifjúság pedig saját elhatározásából ugyancsak 8 napig gyászolta szeretett professzorát. Az elköltözött kartárs kegyelettel őrzött emlékét az egyetemi Tanács jegyzőkönyvében is megörökítette.

Az előbb bejelentett szomorú gyászeset folytán az egyetemet ért súlyos veszteség enyhítésére szolgáljon az az örvendetes ténykörülmény, hogy az egyetem tanártestülete a mult tanévben új erőkkel is gyarapodott.

A Kormányzó Úr Ó Főméltósága a jog- és államtudományi karnak a Tanács útján tett javaslata és a m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úrnak előterjesztése alapján Budapesten, 1925. évi december hó 9.-én kelt magas elhatározásával a jog- és államtudományi karon Dr. Molnár Kálmán egyetemi magántanárt, egri érseki joglyceumi rendes tanárt az üresedésben volt magyar közjogi tanszékre,

s ugyancsak Budapesten, 1926. évi január 25. napján kelt magas elhatározásával Dr. Krisztics Sándor egyetemi magántanárt, a Magyar Szociografiai Intézet igazgatóját a jogbölcseészet-politikai tanszékre egyetemi nyilvános rendes tanárokká kinevezni méltóztatott.

Az egyetemen még üresedésben lévő katedrák ellátása a mult tanévben is a tudománykarok kebelén belül a vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr hozzájárulásával helyettesítés útján biztosított.

Örömmel számolok be azon magas kitüntetésről, mely az egyetem egy közszeretben álló professzorát érte. Ugyanis a Kormányzó Úr Ó Főméltósága Budapesten, 1926. évi június hó 20. napján kelt magas elhatározásával a m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr előterjesztésére megengedni méltóztatott, hogy P e k á r M i h á l y egyetemi nyilvános rendes tanárnak a m. kir. Erzsébet Tudományegyetem elhelyezése körül kifejtett fáradhatatlan és sikeres munkás-

ságáért elismerése tudtul adassék. Ezen magas helyről jött kitüntetés Dr. P e k á r M i h á l y orvoskari prodékánál az egyetem Kis Tanácsa jelenlétében közöltetett s ugyanakkor részére a kormányzói elismerést jelképező koronás bronzérem is átadatott.

A tudományos törekvés bizonyságaként megelégedéssel jelenthetem, hogy a múlt tanévben egyetemünkön kilenc folyamodó nyert magántanári képesítést és pedig a jog- és államtudományi karon 1, az orvostudományi karon 5, a bölcsészet-, nyelv- és történettudományi karon pedig 3.

A jog- és államtudományi kar Dr. H a c k e r E r v i n e k, egyetemünkön már korábban a „büntetéstan“ című tárgykörből nyert magántanári képesítését az anyagi büntetőjog egész tárgykörére kiterjesztette s a vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr megerősítette.

Az orvostudományi karon magántanári képesítést nyerték:

Dr. S e b e s t y é n G y u l a egyetemi adjunktus „A sebészeti műtéttan“ című tárgykörből;

Dr. K e l e m e n G y ö r g y egyetemi tanársegéd „A fül- és a felsőlégutak kór- és gyógytana“ című tárgykörből;

Dr. G e i g e r E r n ő egyetemi tanársegéd „Az anyagforgalmi betegségek kísérletes kórtana“ című tárgykörből;

Dr. R ö t t h A n d r á s egyetemi tanársegéd „A szemészeti kórtan“ című tárgykörből és végül

Dr. B o d ó R i c h á r d egyetemi adjunktus „Az általános gyógyszerhatástan“ című tárgykörből.

A bölcsészet-, nyelv- és történettudományi karon pedig három folyamodó nyert magántanári képesítést és pedig:

Dr. L a m b r e c h t K á l m á n az „Ősföldrajz“ című tárgykörből;

Dr. telegdi R ó t h K á r o l y m. kir. osztálygeologus a „Földtörténet“ című tárgykörből és

Dr. felvinci T a k á t s Z o l t á n múzeumi o. igazgató „Keletázsia művelődéstörténete különös tekintettel művészet történetére“ című tárgykörből.

Az ismertetett magántanári előadási jogosítványokat a vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr jóváhagyólag tuda-

másul vette s fentnevezetteket ezen minőségükben megerősítette.

Mint a tudományos kiképzés mélyítésére irányuló kultúrpolitikai törekvés eredményét említtem fel, hogy a m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr a középiskolai tanárok képzéséről és képesítéséről szóló 1924. évi XXVII. t.-c. 2. §-a alapján Dr. W e s z e l y Ö d ö n egyetemi nyilvános rendes tanárhoz, mint a bölcsészlet-, nyelv- és történettudományi kar mellett megszervezett m. kir. középiskolai tanárképző-intézet elnökéhez intézett leiratával a tanárképző-intézet igazgatótanácsának tagjaiul az 1925—26. tanévtől számítandó 5 év tartamára Dr. H o d i n k a A n t a l, Dr. Z o l n a i G y u l a, Dr. P r i n z G y u l a, Dr. T h i e n e m a n n T i v a d a r, Dr. N a g y J ó z s e f egyetemi nyilvános rendes tanárokat és B u z á s s y Á b e l c. tankerületi főigazgatót, ciszterci-rendi reálgimnáziumi igazgatót nevezte ki s egyúttal Dr. T h i e n e m a n n T i v a d a r egyetemi nyilvános rendes tanár, igazgatótanácsi tagot az elnök helyettesítésével bízta meg.

Kötelességemnek ismerem, hogy az Erzsébet Tudományegyetem tudományos szövetségének mult tanévi működésére is kitérjek. A szövetség, amely magához öleli Pécs városának s a Dunántúl nagyrészének a tudományokkal foglalkozó s azért lelkesülő társadalmát, nemcsak az egyetem székhelyén fejtett ki intenzív tudományos működést, hanem programjának megfelelően a Dunántúl egyéb városaiban és községeiben is tartott tudományos és ismeretterjesztő előadást.

E helyt elismeréssel térek ki arra is, hogy az egyetem tanári testületének több tagja a helybeli szociáldemokrata-párt titkárságának felkérésére az ipari munkásság részére annak nagy érdeklődése mellett a kísérleti nagyteremben hat hónapon keresztül kéthetenként négyszer előadásokat tartott.

Nagy örömmel és büszkeséggel emlékezem meg a tanári karok tagjainak, az egyetem magántanárainak és segéd-tanszemélyzetének az elmult tanévben kifejtett s nyomtatásban is megjelent számottevő tudományos munkásságáról, mely élő bizonyága annak, hogy a magyar tudományos-

ságnak a déli végeken elhelyezett tényezője magasztos hivatásának teljesítése közepette is mily ifjú erővel és lendülettel gazdagítja a szellemi életet.

A professzorok és a segédtszemélyzet irodalmi munkásságáról a következőkben számolhatok be:

az evang. hittudományi karunk tanáraitól megjelent 26, jog- és államtudományi karunk tanáraitól 42, orvostudományi karunk tanáraitól és segédtszemélyzettől 142 (részben magyar, részben német, francia és olasz nyelven), a bölcsészet-, nyelv- és történettudományi karunk tanáraitól, magántanáraitól pedig 51 (magyar, német, francia és olasz nyelven) dolgozat jelent meg.

Érdemesnek tartom megemlékezésre, hogy az orvostudományi kar a Budapesten rendezett nemzetközi Embervédelmi kiállításon tudományos-, gyógyító- és oktatómunkájáról beszámoló hatalmas anyaggal vett részt.

Az egyetem a hagyományoknak megfelelően a lefolyt tanévben is számos bel- és külföldi tudományos testület és intézmény által rendezett ünnepélyen és kongresszuson vett részt kiküldöttjei útján, illetőleg az ünneplő intézményeket átiratilag üdvözölte.

Idevonatkozólag többek között a felemlítésre érdemesnek találom, hogy Dr. F e n y v e s s y B é l a kartársunk Londonban a „Royal Sanitary Institute“ által tartott jubiláris közgyűlésen, Dr. M a n s f e l d G é z a kartársunk a Stockholmban megtartott nemzetközi physiologiai kongresszuson, Dr. T ó t h Z s i g m o n d kartársunk az „Anatomische Gesellschaft“ által Freiburg in Breisgauban megtartott gyűlésen, Dr. N i e d e r e c k e r G á s p á r tanársegéd pedig a hannoveri orthopéd kongresszuson való részvételre nyert kiküldetést.

Dr. Z o l n a i G y u l a nyilvános r. tanár a jyvaskyläi (Finnország) Szabad Egyetemtől a magyar nyelv előadására meghívást kapott s e meghívásnak június és július hó folyamán eleget is tett.

Emellett éber figyelemmel kísértük hazánk nagyjainak és közéleti kiválóságainak személyével kapcsolatos, a hétköznapiaság fölé emelkedő eseményeket s ilyen alkalmakkor egy esetben sem mulasztottuk el az illetők irányában az

egyetem ragaszkodásának és jókívánalmainak megfelelő formában való kifejezésre juttatását.

Így gróf Apponyi Albert volt m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztert, az egyetem első díszdoktorát, akinek az egyetem életrehívását és teljes kiépítését köszönheti, születésének 80. évfordulója alkalmából a Tanács nevében táviratilag üdvözöltem,

gróf Zichy Gyula kalocsai érseknél, az egyetem melegszívű donátoránál, pécsi püspöki székből történt távozása pillanatában az egyetemi Tanács teljes számban búcsúisztelgésen jelent meg, mely alkalommal hálájának és ragaszkodásának adott kifejezést az egyetem iránt mindenkor tanusított jóindulatáért. Megjelent az egyetem Tanácsa Virág Ferenc pécsi püspök beiktatásán. Az egyetemi Tanács részt vett továbbá a mohácsi emlékünnepen, letette az emlékműre az egyetem koszorúját. Nem hagyhatom felemlítés nélkül, hogy az egyetem tanári karainak tagjai közül Dr. Nagy József nyilvános rendes tanár 1925. évi november 1-től számítandó egy havi időre francia- és németországi tanulmányút céljaira, Dr. Kastner Jenő nyilvános rendkívüli tanár pedig 1925. november 15-től az első tanfélév végeig, majd pedig 1926. április 10-től a második tanfélév végeig olaszországi tanulmányút céljaira nyert szabadságot.

A múlt iskolai évben megtiszteltetés érte az egyetemet azon alkalommal, amikor Dr. Becker porosz kultuszminiszter kíséretével gróf Klebelsberg Kunó m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter társaságában folyó év májusában az egyetem központi épületét, annak intézeteit és klinikáit meglátogatta és a tapasztaltak felett elismerését nyilvánította.

Az észt egyetemi hallgatókat is vendégekül láttuk az egyetem falai között, akik pécsi tartózkodásuk alatt tisztelgésre jelentek meg nálam s ezen alkalommal az egyetem aulájában ünnepélyes formák között fogadtam az észt testvéreket.

Helyénvalónak találom megemlíteni, hogy az egyetemek közötti szellemi kapcsolat intenzívebb ápolása érdekében a m. kir. Erzsébet tudományegyetemi Tanács folyó évi már-

cius 24.-én tartott VI. rendes ülésében felvetett kongresszus-szerű összejövetel eszméjét a m. kir. Ferenc József Tudományegyetem Tanácsa 1926. április hó 28.-án tartott VIII. rendes ülésében örömmel magáévá tévén, az Erzsébet tudományegyetemi Tanács részéről már a folyó évi május 10—12. napjaira Pécsen tervezett összejövetelre szóló meghívást kész örömmel elfogadta. Ezen alkalommal, folyó évi május hó 9.-én 11 szegedi professzor érkezett Pécsre s tekintette meg egyetemünk központi épületét, intézeteit és klinikáit, majd pedig május 10.-én Dr. I m r e S á n d o r m. kir. Ferenc József tudományegyetemi nyilvános rendes tanár az Erzsébet tudományegyetemi tudományos szövetségi ülésének keretei között nagyon értékes és tanulságos előadást tartott. A szegedi professzorok 11.-én távoztak kedves emlékekkel Pécsről.

Örömmel említem meg, hogy a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter a természettudományi kongresszus végrehajtó bizottságának javaslata alapján az elméleti és gyakorlati természettudományi kutatások támogatására segélyül az egyetem kötelékébe tartozó érdekelt intézetek számára a természettudományi alapból 991 millió koronát utalt ki.

Mint örvendetes körülményt jelenthetem, hogy Dr. F e n y v e s s y B é l a kartársunk részére a „Royal Sanitary Institute“ által Londonban megtartott jubiláris közgyűlésen való részvétel költségeire 20 millió koronát, Dr. M a n s f e l d G é z a kartársunk részére a Stockholmban megtartott kongresszuson való részvétel költségeire 15 millió koronát, Dr. T ó t h Z s i g m o n d kartársunk részére grazi tanulmányúti költségeinek fedezésére, a Freiburg im Breisgauban az Anatomische Gesellschaft által megtartott gyűlésen való részvétel költségeivel együtt 7,500.000 koronát, Dr. Z o l n a i G y u l a kartársunk részére a finnországi egyetemen szervezett magyar nyelvi nyári tanfolyam megtartásának költségeire 7 millió koronát, Dr. N i e d e r e c k e r G á s p á r díjas műtőnövendék részére a hannoveri orthopéd kongresszuson való részvétel költségeire 5 millió koronát, Dr. S z a b ó P á l földrajzi intézeti tanársegéd részére 5 hónapra szóló zürichi tanulmányúti költségeire

5 millió koronát, végre Bán János bölcész szigorló részére konstantinápolyi tanulmányúti költségeire ugyancsak 5 millió koronát engedélyezett a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium.

Ugyancsak az egyetem iránt megnyilvánult megértő gondoskodásra vall, hogy a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium Dr. Bodó Richárd egyetemi adjunktus részére 1925—26. tanévre szólólag londoni tanulmányútra Rockefeller-ösztöndíjat eszközölt ki s hogy a berlini Collegium Hungaricumban államfői elhatározás alapján az elmúlt tanévre Dr. Duzár József gyermekklinikai tanársegéd, egyetemi magántanár alapítványos helyet nyert.

Elismerésemet és őszinte köszönetemet nyilvánítom e helyről is

Pécs szab. kir. város közönségének az Irányi Dániel-tér alsó részéből kihalított 1400 □-öl nagyságú, nemkülönben az Attila-utcai csapatkórház telkébe beszögelő 1551 □-öl nagyságú, tulajdonát képező telkeknek az egyetem részére történt nagylelkű adományozásáért;

Scitovszky Bélának, a magyar nemzetgyűlés elnökének az országgyűlés képviselőháza 1901—1919.-ig terjedő időből kelt jegyzőkönyveinek, naplóinak, irományainak és kiadványainak mintegy 250 kötetben az egyetemi könyvtár részére történt ajándékozásáért;

Dr. Bozók Gy. Géza és Dr. Pázmány Zoltán nyilvános rendes tanároknak a könyvtár részére szóló értékes könyvadományáért, mikor is még külön kifejezést adok annak, hogy Dr. Bozók Gy. Géza nyilvános rendes tanár sok 100 kötetet felölelő nagy értékű könyvtárát írásban átadott és az egyetemi könyvtár levéltárában elhelyezett halálesetre szóló rendelkezésével az egyetemnek adományozni kegyes volt;

a Magyar Luther Társaságnak 55 kötetre terjedő, nagyobbára theologiai tárgyú könyvadományáért;

özv. Szemerjai Károlyné úrasszonynak több kötetre terjedő könyvadományáért;

a holland „Commissie van het van t'Hoff-Fonds Koninklyke Akademie van Wetenschappen“ elnökségének a

chemiai intézet részére 200 holland forintot kitevő összeg adományozásáért.

Továbbá köszönetet kell még külön is mondanom Pécs szab. kir. város és Baranya vármegye közönségének a diákjóléti célokra 100—100 millió korona megszavazásáért;

a Dunántúl egyetemi könyvkiadó és nyomda r.-t.-nak ugyancsak diákjóléti célokat szolgáló 1,500.000 koronás segélyeért, valamint megboldogult kartársunk Dr. K é s m á r k y I s t v á n elhalálózása alkalmából koszorú megváltás címén szegénysorsú joghallgatók támogatására hozám eljuttatott 500.000 korona adományáért;

Dr. G r o s z E m i l Pázmány Péter tudományegyetemi nyilvános rendes tanárnak a szegénysorsú szorgalmas hallgatók jutalmazására szolgáló T ó t h L a j o s alapítványa kamatjövedelmének, mint jutalomdíjnak 500.000 korona adományával történt gyarapításáért;

az Országos Diáknyomorenyhítő Akció vezetőségének a szegénysorsú hallgatók segélyezését szolgáló kétizbeni 15—15 millió koronás becsületbeli kölcsön nyújtásáért; továbbá egy jólelkű névtelen adakozónak, aki már negyedik eszténdeje 280 milliót ad egyetemünknek szegénysorsú orvoshallgatók támogatására és ezzel lehetővé tette a nemes adakozó, hogy kb. 100 orvostanhallgatót ingyen ellátásban részesíthettünk;

a Zrinyi Miklós nevelőintézet igazgatóságának 10 szegénysorsú egyetemi hallgató részére nyújtott ingyen ebéd- és vacsorasegélyért.

A hallgatósággal kapcsolatos ügyről a következőkben számolok be:

A tanév I. felében 1096 (1074 rendes, 22 rendkívüli), a II. felében pedig 1014 (996 rendes, 18 rendkívüli) hallgató iratkozott be.

A beírt hallgatóktól	
az első félévben	1.004,517.500.— K
a II. félévben	894,752.500.— „
vagyis mindössze	<hr/> 1.899,070.000.— K
tandij folyt be.	

A szorgalmas szegénysorsú hallgatók részére, ideszámítva a vagyontalan köztisztviselő-gyermekeknek engedélyezett tandíjkedvezményeket is

a tanév I. felében	358,912.500.— K
a tanév II. felében pedig	378,483.750.— „
összesen tehát	<u>737,396.250.— K</u>

tandíjat, vagyis az egész előírt tandíjnak mintegy $\frac{1}{3}$ -át engedték el, mely összeg a szegénysorsú hallgatóság helyzetén lényeges megkönnyebbülést jelentett.

Pályadíjak címén 2,201.500 papirkoronát adtunk ki, mely összeg 1 jog- és államtudománykari és 1 bölcsészet-, nyelv- és történettudománykari pályadíjnyertes pályamű szerzője között egyenlő arányban osztatott meg.

A Dr. Tóth Lajos államtitkár nevét viselő alapítványi jutalomdíjat, 586.500 koronát Senátusunk az orvostudományi kar javaslata alapján annak egy szorgalmas hallgatója részére ítélte oda.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr érdemes szegénysorsú hallgatók között tanulmányi segélyképpen való szétosztásra 5,212.000 koronát utalványozott.

A tanulmányi segélyekre kiutalt összegből az evangélikus hittudományi karnak 4, a jog- és államtudományi karnak 10, az orvostudományi karnak 12 és a bölcsészettudományi karnak 6 érdemes szegénysorsú hallgatója nyert egyenlő arányban segélyezést.

A bábaösztöndíjkból 12 szorgalmas bábanövendék részesült egyenlő összegű segélyben.

A múlt tanév az egyetemi polgárság részéről általánosságban a törekvő munka és komoly magatartás jegyében folyt le. Az ifjúság a tanév egész tartama alatt hivatását komolyan fogva fel, az egyetemi rend és békesség megóvása mellett az előadásokat szorgalmasan látogatta, tanult és dolgozott.

Ennek bizonyága a tudománykaroktól beérkezett következő vizsgálati és szigorlati statisztikai adatok:

1., az evangélikus hittudományi karon a II. alapvizsgát 5 hallgató tette le kitüntetéssel;

2., a jog- és államtudományi karon kitüntetéssel tett

a) I. alapvizsgát 6 hallgató

II. „ 21 „

III. „ 11 „

b) kitüntetéssel szigorlatozott

I. államtudományi szigorlatnál 4 jelölt

II. „ „ 4 „

I. jogtudományi „ 2 „

II. „ „ 9 „

III. „ „ 7 „

c) I. jogtudományi kiegészítő szigorlatot tett kitüntetéssel 5, II. jogtudományi kiegészítő szigorlatot pedig 2 jelölt;

3., az orvostudományi karon kitüntetéssel állta ki az I. szigorlat I. részét 6, az I. szigorlat II. részét 12, a régi rendszerű I. szigorlatát pedig 1 orvostanhallgató,

II. orvosi szigorlatot tett kitüntetéssel 59,

III. orvosi szigorlatot tett kitüntetéssel 5 és zárószigorlatot 8 jelölt;

4., a bölcsészkaron 2 jelölt nyert doktori oklevelet kitünő szigorlata alapján.

Az egyetem adminisztrációja szempontjából, mint eredményt örömmel állapíthatom meg, hogy az egyetem autonóm tisztviselői kara a múlt tanévben nagy lépésekben közeledett a végleges kialakulás felé, amennyiben az egyetemi Tanács meghallgatása után az egyetem költségvetésébe rendszeresített és üresedésben levő 2 egyetemi fogalmazói állásra, a quaestori állásra, 1 irodafőtiszt és 1 irodatiszti, valamint 1 kezelői állásra ejtettem meg a kinevezést, mely kinevezéseket a vallás- és közoktatásügyi minisztérium megerősítette. Az egyetemi Tanács javaslata alapján pedig 2 könyvtári segédtszti állásra, 1 fizetéstelen könyvtári segédőri állásra és 5 gazdasági hivatali kezelői állásra eszközölt kinevezést a vallás- és közoktatásügyi minisztérium.

Amidőn hálát adok a Mindenhatónak, hogy erőt és kitartást adott rectori tisztemmel járó feladataim teljesítéséhez és az egyetemnek minden veszedelemtől való megoltalmazásához, amidőn hálás köszönetet mondok a m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr Ó Nagyméltóságá-

nak, Dr. Tóth Lajos m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államtitkár úrnak és az egyetemi ügyosztálynak az egyetem nagy érdekeinek és ügyeinek jóindulatú támogatásáért, — az egyetemi Tanácsnak és legitim helyettesemnek, a Prorectornak megértő támogatásáért, — a tudománykaroknak és tanárainak tudományszeretetből folyó kötelességeik lelkiismeretes teljesítéséért s különösen Rectorrá választásom alkalmával személyem iránt megnyilvánult megtisztelő bizalomért s köszönetet mondok Dr. Nyakas János egyetemi tanácsos Úrnak odaadó, értékes munkásságáért s az adminisztratív tisztviselői kar lelkiismeretes kötelességtudásáért: az Isten áldását kérem az Erzsébet Tudományegyetemre, hogy feladatát: ifjúságunk nevelését és a tudomány művelését minél tökéletesebben végezhesse s hogy legyen mindig a magyar kultúrának messze földön híres erőssége.

Dr. Mihálffy Ernő prorektor:

Mélységes köszönettel fogadjuk és vesszük tudomásul Ö Méltóságának beszámolóját és örömmel állapítjuk meg adataiból egyetemünk állandó és fokozatos egészséges fejlődését.

De másrésről fájó érzéssel írjuk az emlékezés táblájára azokat a súlyos veszteségeket is, melyek egyetemünket a lefolyt tanévben sujtották.

Dr. Késmárky István a jog- és államtudományi karnak nyilvános rendes tanára és e városban első dékánja, hosszú és nehéz szenvedések árán visszaadta lelkét Teremtőjének, földi maradványait pedig befogadta az anyaföld. Egy szép, munkás és sikerekben gazdag élet után jusson osztályrészeül a túlvilági boldogság, béke és nyugalom. Emléke élni fog egyetemünk történetének lapjain, de élni fog szívünkben is, ki neki nemcsak kartársai, de szerető barátai is voltunk!

Méltóságodat pedig, ki mai beszámolójával és búcsúszavaival végleg távozik és kilép egyetemünk kebeléből, elkíséri új katedrájára soha meg nem szűnő kartársi és baráti szeretetünk, tiszteletünk, ragaszkodásunk és nagyrabecsülésünk, tanítványainak hálája és sok száz szenvedő

betegének áldása, akiket tudásával egészségesen adott vissza a munkás életnek.

A tudományos munkásságnak az az új területe, melyen Méltóságod kiváló és minden részről elismert képességeit értékesíteni fogja, hozzon Méltóságodnak sok szerencsét, fényes sikereket; dicsőséget és új eredményeket az orvosi tudományok, az egyetemi oktatás és a haza javára! Legyen Méltóságod élete boldog új otthonában, — minket pedig — egyetemünket, melynek 12 éven át nagynevű professzora, a mult tanévben Rector Magnificusa volt és egyetemünk lelkes ifjúságát, — kérjük tartson meg jó emlékezetében.

Ezzel elérkeztünk mai ünnepélyes közgyűlésünk legkiemelkedőbb programmpontjához, a folyó tanévre megválasztott Rector Magnificus és tanácsstagok tisztségükbe leendő beiktatásához.

Mélyen tisztelt egyetemi Közgyűlés!

Az egyetemi Tanácsnak az 1926/27. tartamára leendő megalakítása céljából, a szervezeti szabályzat által megállapított időben és módon, az egyes tudománykarok kebelében megtartott választások eredménye alapján:

az evang. hittudományi kar dékánjává és elnökévé
Dr. Pröhle Károly,

a jog- és államtudományi kar dékánjává és elnökévé
Dr. Mihálffy Ernő,

az orvostudományi kar dékánjává és elnökévé Dr.
Reuter Camillo, prodékánjává Dr. Pekár Mihály,

a bölcsészet-, nyelv- és történettudományi kar dékánjává és elnökévé pedig Dr. Hodinka Antal nyilvános rendes tanárok választattak meg.

Az egyes tudománykarok részéről kiküldött 4—4, együttesen 16 rector elector pedig a mult tanév rectorának elnöklete alatt tartott ülésében az egyetem Rector Magnificusává és a Tanács elnökévé Dr. Gyomlay Gyulát, a bölcsészet-, nyelv- és történettudományi kar nyilvános rendes tanárát, majd Dr. Bakay Lajos távozása folytán szeptember hó 25.-én tartott ülésében prorectorra Dr. Fenyvesy Bélát, orvostudománykari nyilvános rendes tanárt választotta meg.

A szabályszerűen megejtett választásokat a nagyméltóságú m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr folyó évi július hó 12.-én kelt 48.510/IV. sz., az utólag megejtett pro-rector-választást pedig október hó 8.-án kelt 72.714/IV. sz. leiratában jóváhagyólag tudomásul vevén és megerősítvén:
 a folyó tanévre megválasztott Rector Magnificus és kari Dékán urakat tisztségükbe ezennel beiktatottnak nyilvánítom.

Magnifice Domine Rector!

Fogadja Méltóságod e fényes dísz és az egyetem jogarát, mint a rectori méltóság és hatalom symbolumait és fogadják a Dékán urak is hatósági jelvényeiket!

Megingathatatlan bizalommal és abban a határozott tudatban adom át e jelvényekkel a rectori tisztet Méltóságodnak, hogy az Erzsébet Tudományegyetem Magnificentiád személyében egy bölcs, igazságos férfiút állított élére, aki mély tudományossága, az egyetem életének és törekvéseinek teljes ismerete és hosszú, egy emberöltővel felérő és sikerekben gazdag tanári működésével teljesen kiérdemelte azt a kitüntető és általánosan megnyilvánuló bizodalmat, mellyel e díszes kormányzói méltóságra emeltük!

Szilárd a meggyőződésem, hogy Magnificentiád törekvéseinknek és munkásságunknak mindenkor megértő vezére, önkormányzatunknak bátor védelmezője, a tanári kar és ifjúság érdekeinek gondos oltalmazója leend.

Az Isten áldása kísérje és mindig siker koronázza Magnificentiádnak és az új Tanácsnak működését az egyetem díszére, a tudomány javára és a haza üdvére!

II.

DR. GYOMLAY GYULA

AZ 1926/27. TANÉV RECTOR MAGNIFICUSÁNAK

BESZÉDE,

MELLYEL RECTORI SZÉKÉT ELFOGLALJA.

ORATIO INAUGURALIS

JULII GYOMLAY,

RECTORIS MAGNIFICI ANNI MCMXXVI—XXVII.

Régi szokás az egyetemeken, hogy a megválasztott rector tisztségének ünnepélyes átvételekor valamely, az ő szaktudománya köréből vett értekezést választ székfoglalója tárgyául.

Mivel én az Erzsébet Tudományegyetemen a klasszika-filológia képviselője vagyok, legyen szabad az alkalomhoz illő kimért terjedelemben néhány időszerű gondolatot előadnom a filológiai tanulmányok természetére, céljára, s a különböző fokú iskolai intézményekben való helyzetére vonatkozólag.

A művelt nagyközönség szélesebb rétegei is tudják, hogy filológia nemcsak — a görögökkel és rómaiakkal foglalkozó — klasszikus van, hanem vannak modernek is, melyeket az illető nemzet neve szerint francia, német, angol, olasz filológiának neveznek, s melyek közül háromnak a mi egyetemünkön is van tanszéke. Vannak azonban sokan, kik kivált a klasszikus filológiát a tágabb értelemben vett nyelvészettel — lingvisztikával — vagy nyelvészkedéssel egyértelműnek tartják, aminthogy pl. Angliában csakugyan mai napig is ilyenformát jelent a philology és philologist szó. Tudnunk kell tehát, hogy a mai értelemben vett filológia, még a klasszikai is, mult századbéli németországi fejlődése óta a nyelvészkedést éppen nem tartja a maga különös feladatának, hanem a nyelvvel csak mint a gondolatok és érzések alakító eszközével és megnyilatkoztató formájával foglalkozik; tehát sohasem függetlenül valamely szövegtől és attól a tartalomtól, melyet az illető nyelv szókinése és formái kifejeznek. Sőt a mai értelemben vett klasszika-filológia valóságos történeti tudomány, mely a görög és római nép szellemi életének összes nyilvánulásait vizsgálódása körébe vonja, még azokat is, melyek nem éppen a nyelv útján alakulnak és nem annak közvetítésével jutnak kifejezésre, például a képzőművészeteket, a zenét. A klasszikus filológus

tehát egyúttal ókori historikus, s a régibb értelemben vett filológiának a jelenkor legnagyobb tudósai szerint mint külön tudománynak elméletileg nincs is önálló jogosultsága, hanem csak a gyakorlatban különül el a törtélemtől. A gyakorlatban régibb munkaköre szerint még Németországon is azt nevezik mai napig is filológusnak, aki a görög és latin nyelven ránk maradt hagyományt alkotó szövegeknek megállapításával, kritikájával, értelmezésével és értékelésével foglalkozik. Tágabb köre van a törtélemtől, szűkebb az ilyen gyakorlati értelemben vett filológiának. Az ókori historikusnak voltaképpen klasszikus-filológusnak is kell lennie, a filológus azonban megmaradhat teendőinek előbb jelölt határai közt; a teendők elkülönítésére csak a gyakorlatban van szükség azért, mert mind a két munkakör annyi tudást, tanulmányt feltételez és kíván, amennyi egy emberi élet határain belül egy és ugyanazon egyénben csak ritkán egyesül.

Nekem az irodalmi és történelmi tanítás természetének és céljának fontolgatása közben, — mi hosszú tanárképzőintézeti pályámon kötelességem volt, — bizonyos elméleti kétségeim is vannak a klasszika-filológia és a törtélel ilyen azonosítása ellen, mert mindig azt vallottam, hogy a filológusnak szempontja, melyből az ókori anyagot tekinti, lényegesen más, mint a historikusé, mivel kutatásának tárgya nem a közösség és annak intézményei, hanem az egyéniség és annak alkotásai. Ezeket a kétségeket azonban itt most természetesen nem fejthetem ki, — a különbség némileg ki fog talán derülni a középiskolai tanításra vonatkozó későbbi megjegyzéseimből. Most megelégszem annak kijelentésével, hogy szeretném, ha itt, a mi hazánkban, a klasszika-filológia tárgyat csupán a nyelv közvetítésével kifejezett antik hagyományra szorítanók. A modern filológiáktól, melyek pedig a klasszikaitól tanult módszerrel dolgoznak, tudvalévőleg nem szokás megkövetelni az egész szellemi élet minden terére kiterjedő általánosságát a kutató munkának, és a modern filológuson rendszeren csak a modern irodalmak kutatóját értik, még ebből a körből is kizárva mindazt, ami az irodalomban tisztán tudományos tartalmú és érdekű. A hazai gyakorlatban a klasszika-filológia fiatalabb munká-

sainak munkakörét is szeretném így megszorítani, mert az érdeklődés körének korai és túlságos kiterjesztésétől a nyelvnek és a nyelvbeli formáknak biztos tudásán alapuló pontosságot, a tudós akribiát félttem a hazánkbeli mostani állapotok mellett. Mentül alaposabb nyelvi és lélektani tudás nélkülül ugyanis nemcsak maga az ú. n. formális filológiai munkásság válhatik gépies anyaggyűjtéssé és üres technikai szabályoknak valamely szövegre való lélektelen alkalmazásává, hanem a reális filológiai disciplinák, s közöttük kivált a művészetekkel foglalkozók, emlékezetbe vésett ismeretek fitogtatásává, sekélyes csevegéssé, azzá a lányiskolai gyakorlatunkból ismeretes műkedvelő-ízű tudakosságá, amit a franciák *précieusité*-nek, a németek *Schöngeisterei*-nek neveznek.

De kérdés, mi lehet nálunk tudományos feladata a gyakorlatban az ily módon megszorított körű filológiai munkásságnak? Szövegkritikai tanulmányokra, irodalmi szövegek tudós recenziójára hazánkbeli tudósoknak eddig csak kivételesen s inkább csak kisebb, — nem is éppen klasszikus — szövegekre vonatkozólag, vagy hosszabb és gyakoribb külföldi kiküldetések mellett volt alkalma, mert hiszen hazánk területén nincsenek kéziratok. Marad tehát a ránk hagyományozott szövegeknek, kivált az irodalmi szövegeknek tudományos értelmezése (kommentálása), esetleg új értékelése, — mely munkásság *N é m e t h y G é z*a példája szerint gyakran a szövegrecenzióra is nyereséggel jár, — irodalomtörténeti kapcsolataik felfedezése, mindenekelőtt azonban mentül tökéletesebb lefordítása, ez a kiváltképpen filológiai munka, melynek tudományos jellegéről lehet vitatkozni, kettő azonban bizonyos: először, hogy méltó elvégzéséhez mindenféle formális és reális pozitív filológiai tudásra van szükség, s mindenekelőtt arra a lelki sokoldalúságra, fogékonyságra, amit a németek „*das philologische Element der Bildung*“-nak neveznek; másodsor, hogy aki egy-egy alapvető fontosságú irodalmi művet, a görög drámákat, *Plato*, *Aristoteles* műveit a maga anyanyelvén pontos és szép fordításban közbirtokká tette, az még hosszú ideig nagyobb szolgálatot tett a nemzeti kultúrának, mint a tőlünk távol álló nemzetközi problémákkal foglalkozó szaktudós. Az

alkotó tudományosság nemzetközi természetét én is elismerem, de a mi különös viszonyaink között nem tudom eléggé hangoztatni, hogy a gyakorlatban a hazai szükségletekhez alkalmazkodni nekünk minden téren hazafias kötelességünk. Nekünk minden téren első sorban azt a munkát kell elvégeznünk, melytől a mi kultúránkra vagy nemzeti jólétünkre nézve a legnagyobb gyarapodást remélhetjük. Hiszen még a természettudományok terén is az idei kongresszuson legkiválóbb tudósaink s maga a kongresszus lelke, a munkálatok szerkesztője, a mi tisztelt kartársunk, Gorka Sándor is erősen hangoztatták a nemzeti szempontok elsőbbségét a nemzetközi előtt. De kétségtelen, hogy ebben a tekintetben van különbség a természettudós és a szellemi tudományok, s ezek közt éppenséggel a filológiai szakok munkásai közt.

A léleknevelés ez apostolainak teendőire nézve, kivált a mostani időkben, alig lehet kétség annak az elvnek helyességére nézve, hogy végezzék azt, amit helyettük más nemzet tudósai el nem végezhetnek. Miért kutassa magyar nemzetiségű modern filológus a francia vagy német szellemi élet olyan távoleső alkotásainak sajátságait, amelyeknek kapcsolatuk nincs a mi mai kultúránkkal, s talán nem is kívánatos, hogy legyen; amelyek első sorban az illető nemzetet érdeklik? Hiszen mind a nyugati, mind a keleti kultúrkörben még számtalan felderítetlen vagy rosszul ismert kapcsolata van művelődésünk multjának, köztük olyanok is, melyek, mint Melich János vagy Hodinka Antal kutatásai bizonyítják, jelenlegi nemzetközi helyzetünk, területi elsőbbségi jogunk tudományos megalapozására is főfontosságúak. Ezekre a kapcsolatokra vonatkozó módszeres kutatás még akkor is kötelessége minden szakú filológusnak és historikusnak, ha a teljesebb anyagon és fejlettebb tudományos módszerrel nyert eredmény, szemben az eddigi eredményekkel, egyelőre nem alkotó, konstruktív, hanem romboló, destruktív természetű volna. Sőt előfordulhat az is, hogy az ilyen kutatások bizonyos bálványok megrendülésével vagy összedőlésével járhatnak. Megtörtént ez újabb és legújabb időben nálunk nem egy történelmi és irodalmi kérdésben. Ilyenkor, nézetem szerint, tanácsos megfontolni, hogy az ered-

ményeknek a nagy tömegek számára való közzététele nem okoz-e több kárt, mint hasznot; mert az eszményekben való hit megrendítése egy egész nemzet nagy tömegeiben csak akkor igazolható, ha a tömegek is eljutottak a magábaszállásnak abba a resignatiós lelkiállapotába, mely a kiábrándulást a haladás szükséges feltételévé teszi.

Másképpen áll a dolog a klasszika-filológia tárgyával, mai művelődésünk alapjával, a görög-római befejezett, elmult kultúrával szemben, mely a maga egészében igazán nemzetközi terület. Itt szükséges, hogy a hazai kultúrától távolabb eső területeken is végeztessék kutató-munka, kivált olyanokon, melyekről kívánatos, hogy ha eddig nem, legalább ezentúl szorosabb kapcsolatba kerüljenek a magyar kultúra jövőjével. Első sorban áll ez a görög kultúra egész területére, leginkább a filozófiára, de a többi prózai és költői műfajokra is, melyek, sajnos, közvetlenül eddig nem igen voltak a mi kultúránkra azzal a serkentő, nemzeti fellendülésre vezető hatással, mely a nagy nyugati nemzetek irodalmán többé-kevésbé erősen érezhető. Áll már csak azért is, mert a latinul nekünk okvetlenül tudományosan is foglalkoznunk kell, már pedig a latin irodalom maga is csak a görög kultúrának a gyakorlati szükségekhez igazodó, s nagy részben ennek leigázó hatása alatt fejlődött másodlagos irodalom. Legyünk azzal tisztában, hogy amely országban és amely egyetemen a görög filológia nem tárgya még, vagy nem tárgya többé szakszerű tanulmányoknak: hogy ott a latin filológia tudományos művelése is képtelenség; ahol az ú. n. latin filológusok előtt szaktudományuk forrásai hét pecséttel elzárt könyv maradnak, ott ezek a latin filológusok csak másod-harmadkézből vett tudományos eredmények közvetítői lehetnek, kik egészen életük végeig „iurant in verba magistri“.

Így fogva fel hazánkban a filológiai tudományos tanulmányok természetét, célját, a következőkben a tanításnak az egyetemen és más iskolai intézményekben való helyzetére vonatkozólag kívánok néhány gondolatot előadni, kivált az irodalmi tanulmányok szempontjából.

Bármiként fogalmazza valaki elméletileg az egyetemnek, s nevezetesen egy magyar egyetemnek rendeltetését és célját, azzal a ténnyel a gyakorlatban mindenesetre számolnia kell,

hogy a mi, osztrák-magyar mintára szervezett mostani egyetemünk mindinkább különböző legmagasabb fokú iskoláknak intézményesen központosított, de szervesen össze nem függő konglomerátumává válik. Hiszen most már még az is lehetséges, hogy nemcsak egymástól majdnem teljesen függetlenül működnek, hanem az egyetem egyik fakultása nem is ugyanazon telepen, nem is ugyanazon városrészben, sőt nem is ugyanazon városban székelhet, ahol a többi. Az igazi „egyetemnek“, az universitas litterarumnak nem külsőségekben nyilvánuló ideálját, mely a fakultások összes jelöltjeinek bizonyos jól felismerhető közös alapműveltséget is adna, pl. éppen a theológia vagy a filozófia vagy a művészetek terén, most már legfellebb egyes tanárainak szövetkezése, az egyetemen kívül szervezett intézmények útján iparkodik, ha iparkodik, valahogy megoldani, de hogy minden növendéke csakugyan a szoros értelemben vett szaktárgyak határain túl is művelődjék, erre intézményesen, mint egyetem, nem ad módot az egyes növendékeknek, kikre nézve ilyenformán a sokat emlegetett tanszabadság bizony csak jelszó. Az orvosi kar orvosokat, a jogi kar ügyvédeket, bírákat, és tisztviselőket, a theologiai kar lelkészeket, a bölcsészeti kar pedig középiskolai tanárokat képez, mert nem zárkozhatik el az elől a tény elől, hogy úgyszólván egész hallgatóságunk csak gyakorlati okokból iratkozik be az egyetemre, azaz leplezetlenül szólva: diplomát akar. Az, ami az egyetemi fakultásokat (miniszterünk szavai szerint is) a szakiskoláktól megkülönbözteti, a tanítás mellett a tudományos kutatás szempontja, a szellemi tudományok terén, de, gondolom, a természettudományok terén is a tanítás szempontja mellett erősen háttérbe került. Nemcsak nálunk van ez így: Richter Werner államtitkár Németországra nézve is ugyanezt a jelenséget állapította meg az idei természettudományi kongresszuson tartott beszédében. Csakhogy nálunk a kutatás igényeit külön kutatóintézetek szolgálják. Nálunk ilyenek nem igen vannak. Súlyosbítja a helyzetet, hogy az orvosi és jogi kar, kényszerítve hibás minősítési törvényünktől is, mindamellet minden hallgatójának a legmagasabb tudományos kvalifikációt, a doktori diplomát is kiszolgáltatja: még szerencse, hogy a tanárvizsgálati szabályzat a jövődöbeli középiskolai tanároktól nem követeli meg a leg-

magasabb tudományos képesítés és a kutató munkára való alkalmasság külső jelét, a doktori címet, s hogy ilyenformán a bölcsészeti kar a maga részéről ennyiben még fenntarthatja a doktori címmel járó tudományos készültség színvonalát.

Azonban a bölcsészeti kar is közel van már ahhoz, hogy csupán szakiskola legyen, még pedig nem is kizárólagosan tudományos szakiskola, hanem gyakorlati pályára, a középiskolai, sőt újabban a kereskedelmi iskolai és polgári iskolai tanári pályára nevelő szakiskola. Pedig a tanárképzés és a tudósképzés feladatai határozottan nem azonosak egészen. Kívánatos, hogy minden középiskolai tanár tudós is legyen a maga szakjában, de nem lehet eléggé hangoztatni, hogy a jeles tudós nem okvetlenül jeles tanár is, még az egyetemen sem, nemhogy a középiskolában. E szerint a tanárképzésnek az egyetemre való áthárítása az egyetemi tanítás feladatainak kumulálását jelenti, az egyetem hagyományos feladatának tetézését, sőt jobban mondva, helyettesítését egy új feladattal.

Az egyetem bölcsészeti kara, mint említettem, örökölt és hagyományos szervezete szerint legelső sorban kutató intézetnek és tudósképző szakiskolának volna tekintendő, s legtöbb egyetemi tanár annak tekinti is. Egy-egy szak egyetemi tanárának, amilyen — kivált kisebb egyetemeken — rendszeren csak egy-egy szokott lenni, e szerint nem lehet más, fontosabb feladata, mint a maga szakjában az önálló tudományos munkásságra való nevelés. Az egyetemi tanár nem lehet az egy-egy szakban felkutatott és megállapított igazságok pusztá közvetítője, szócsöve, ismeretek közvetítője vagy éppenséggel: számonkérője. Az ő főkötelessége, hogy szemináriumában és előadásai útján a tudományos kutatás módszeres eljárását sajátíttassa el tanítványaival. Ha a középiskolában meg nem szokták, szoktassa őket meghatározott szempontból való megfigyelésre, anyaggyűjtésre, az anyag rendezésére, a nyert eredményeknek sokoldalú alkalmazásban való kipróbálására, s így új problémák, új szempontok fölfedezésére. Ami a tudós apparátushoz való ismeretanyagot illeti, annak megszereztetésére csak az lehet a kötelessége, hogy amennyiben rajta áll, ellássa tanítványait a szükséges segédeszközökkel, megadja a szükséges könyvészeti ismereteket, és alkalmilag a szükséges vezető szempontokat. Bizonyos fokig igaza volt boldogult

Heinrich Gusztáv professzornak, mikor az őt jellemző szókimondással a puztán anyagközlő egyetemi előadókat kárhóztatva, a könyvnyomtatás feltalálására figyelmeztette kollégáit és hallgatóit, — ámbár hozzá kell tennem, hogy én nem vetem meg a franciáknál divatos, művésziiesen megszerkesztett, nagyobb hallgatóságnak szóló összefoglaló előadásokat sem, sőt ezeket az univerzitás alapértelme szerint más karok hallgatói s a nagy közönség igényeinek szempontjából kivált a magyar egyetemi tanár egyik érdemes feladatának tartom; — de persze nem minden tanárénak, hanem csak azénak, aki rá hivatottságot érez. Másrésről pedig: a könyvekhez csak úgy van jogunk utasítani tanítványainkat, ha azok kellő számú példányban bármikor rendelkezésre is állanak. Mert igaza van tudósvilágunk egyik büszkeségének, Gombocz Zoltánnak, az Eötvös-kollégium tagjai szövetségében tartott utolsó elnöki beszédében, mikor a kollégium tagjainak kivételes tudományos fejlődésében legfőbb, leghathatósabb tényezőnek a kollégium könyvtárát nevezi meg. Csakhogy ilyen könyvtár a kisebb egyetemek székhelyein csak hosszú idő multán, s akkor is csak egy-egy új Semsey Andornak áldozatkészségétől remélhető, s azután: a könyvek használatához idegen nyelvek tudása is szükséges. Persze, az Eötvös-kollégium erről is céltudatosan gondoskodik: minden jelölt arravaló kiváló tanítók vezetése alatt olvashat szakjába vágó idegen nyelvű könyveket. A vidéki egyetemekkel kapcsolatban azonban még erre nézve sincs kielégítő megoldás; az egyetemi lektorok, amely nyelvre és szakra vannak ilyenek, pótolhatják némileg magán az egyetemen ezt a hiányt, ha nem a mindennapi nyelv gyakorlati tanítását tartják feladatuknak, hanem az idegen szövegek megértetését. Amaz a feladat gouvernante-nak vagy bonnának és nem tömegtanításra való; egyetemen csak emez van helyén. De persze egy-egy szak különös igényeire ők nem lehetnek tekintettel. Ez a feladat csak külön kollégiumban vagy tanárképző intézetben volna megoldható.

Mert íme, éppen ezen a ponton, az ismeretanyag megszerzésénél és annak eszközénél, az idegen nyelvtudásnál kapcsolódik bele az egyetemi tanítás kérdésébe az elméleti tanárképzés és ezzel kapcsolatban a külön tanárképző-intéze-

tek kérdése. Fontos tény az, hogy míg külön orvosképzőkre vagy ügyvéd- és bíróképzőkre (az egyetemi fakultásokkal egy tekintet alá eső jogakadémiákat kivéve) nálunk senki sem gondolt, addig középiskolai tanárképzőnk a budapesti egyetem mellett már több mint 50 éve működik, s hogy az Eötvös-kollégium is megérte már fennállásának 50.-ik esztendejét. Sőt — papiroson — immár nekünk is van Pécselt tanárképzőnk.

Ezen intézetek felállítása éppen annak a szükségérzetnek köszönhető, mely átlátta, hogy az egyetem mostani szervezetében a tanárképzés feladatának éppen nem, a tudósképzésnek is tökéletlenül felel meg; azért az Eötvös-kollégium feladatává az egyetemtől függetlenül a tudósképzés elősegítését tűzte ki, a tanárképzővel pedig — ennek keretei közé már a kiképzés gyakorlati részét is belevonva — a jövő kö-zépiskolai tanárok igényeit akarta kielégíteni. Mindkét intézet keretében működtek és működnek egyetemi tanárok is, ha vállalkoznak rá; mert ámbár az egyetem jellegének változásával lassankint már alig zárkozhatik el egyetemi tanár a középiskolai tanárképzésben való részvétel elől, bizonyos, hogy mint eddig, úgy ezután sem kötelezhető erre a reánézve mellékes foglalkozásra. Nem kötelezhető már csak azért sem, mert nagyon sok egyetemi tanszék van, melynek csakugyan semmi köze a középiskolához, s mert akárhány egyetemi tanár nem is ismeri a modern középiskola anyagát, annál kevésbé a tanítás berendezését, szaktárgyának a többi tárgyakkal való kapcsolatát. A cél csak egyetemi és külső tanító erők vállvetett közreműködésével érhető el. Mindkét intézmény, a tudósképzést szolgáló kollégium és a tanárképzést szolgáló tanárképző a gyakorlatban is bevált, az elméleti tanárképző persze csak Budapesten és csak azóta, mióta nemcsak papiroson volt meg, hanem az egyetemen kívül álló középiskolai szakférfiak belevonásával komolyan, — és hozzátesszük, jelentékeny költséggel, meg is szerveztetett. Ennek már most az lenne a következése, hogy a vidéki egyetemeken is megszerveztessék a tanárképző, s ha lehet, az Eötvös-kollégiumhoz hasonló tudósképző is. E helyett azt tapasztaljuk, hogy a tanárképzők szervezése folyvást késik, sőt, állítólag egyes tanárképző-iskolák megszüntetése és fel-

adatuknak az egyetemi fakultásokra hárítása tervezetlik. Ha igaz ez a hír, — közvetlen tudomásom illetékes helyről nekem nincs, — világos, hogy éppen a vezetőség többet vár az elméleti tanárképzés terén az egyetemi fakultásoktól, mint egyetem nélküli a tanárképzőktől. Mi lehet ennek az oka?

Az irodalmi szakokban, melyeknek körülményeit legjobban ismerem, a legfőbb ok kétségkívül az egyetemre előkészítő iskolákban keresendő; de félreértés kikerülése végett mindjárt hozzá kell tennem, hogy, kivált még a háború előtt, nem mindig a középiskolai tanároknak, — kik közé magam is 22 évig tartoztam, s kik a tudománynak és a tudományos társulatoknak mindig legönzetlenebb harcosai és áldozatrakész fenntartói voltak hazánkban, — hanem keresendő egész közoktatási szervezetünk hibás voltában. Ezekkel a hibákkal és iskoláink szerencsétlen számarányával és rossz területi beosztásával természetesen itt nem foglalkozhatom behatóan, csak utalhatok arra, amit most is élő és működő jeleseink közül pl. Imre Sándor több ízben kifejtett, és Benisch Artúr statisztikai adatokkal illusztrált. Ezek a hibák, s köztük főképpen a polgári iskolának, mint felsőbb népiskolának, félbenmaradt állapota, a tudós középiskola felé közeledése okozzák, hogy az egyetemre előkészítő középiskola a legtöbb esetben nem éri el a célját, hogy az egyetemre és a tanárképző intézetbe évről-évre kellőleg elő nem készített, sőt egyenesen oda nem való elemek is belépnek. Ha az előkészítő iskola teljesítené feladatát, nem éreznők olyan élénken mindazok számára, akikre a jövő nemzedék közép- és polgári iskolai tanítását bízuk, a komolyabb egyetemi tanulmányok szükségét. Akkor talán lehetne arra gondolni, hogy a polgári iskolai, s talán a középiskolai tanárképzést is jól berendezett tanárképzők útján oldjuk meg, s ezzel kapcsolatban tán az egyetemi bölcsészeti hallgatók száma is apasztható, s az egyetem igazi rendeltetésének visszaadható volna. Most azonban úgy áll a dolog, hogy a tanulók nemcsak a tudományos munkának, hanem az ismeretszerzésnek észszerű módját is először életükben, és többnyire már elkésve, az egyetemen ismerik meg. Ezért érezzük legalább az irodalmi szakokban olyan elevenen az egyetemi nevelés szükségét.

Rekriminálni nem akarok: ez hálátlan és haszontalan eljárás. Inkább elmondom röviden, mire kellene, nézetem szerint, ügyelni az irodalmi szakok szempontjából az egyetemi humanisztikus tanulmányokra előkészítő igazi középiskolában, a gimnáziumban. Negyvenhárom éve gondolkozom ezen a tárgyon, annyi idő óta állok folytonosan a tanárképzés szolgálatában, s első nyomtatott elmélkedésem a tárgyról több mint negyven éve jelent meg. Engedjék meg, hogy rövidre fogott intő szavamat e díszes helyről, melyről tán nagyobb nyomatéka lehet, most, pályám végefelé, még egyszer hallassam.

Ami az irodalmi tanítás anyagát illeti, annak egymással és a többi tárgyak anyagával jól megfontolt kapcsolatban álló egésznek kell lennie, s természetesen tartalmilag a lehető legbecesebbnek, pedagógiai szempontból minél inkább értékesíthetőnek. Volt már ilyen tantervünk, melyet azonban az utóbbi idők jelszavai inkább megbolygattak, semhogy megvalósításukra törekedtek volna. De nemcsak a tantervek készítőjét és módosítóját, hanem a nevelőt, a szülői házat, az ismerősök és barátok tágabb körét is súlyos felelősség terheli e tekintetben; mert egyetlen egy, serdülő korban, éretlen észszel és izléssel olvasott könyv útját szegheti egy-egy fejlődő egyéniség egészséges kialakulásának. Nevezetesen: ha már a szaktudósnak sem tanácsos az idegen szellemi élet rejtelseibe túlságosan elmélyedni, a fejlődő ifjúsággal egyenesen hiba az idegen irodalmakból többet vagy egyebet olvastatni, mint ami bennük általános értékű és érdekű, s a mi kultúránkra is hatással volt, vagy kívánatos, hogy hatással legyen. A klasszikus irodalomnak itt megvan az a nagy előnye, hogy a nemzeti jellemet nem veszélyeztetheti, mert hiszen versenyen kívül áll; nem fejlődő, hanem letűnt, befejezett irodalom, melyben a kiválasztást maga a történelem hajtotta végre: csak az maradt fenn belőle, ami a művelt emberiséget különösen érdekelte.

Az orvoslásra szoruló bajt azonban nagyrészt mégsem a tanítás anyaga, hanem a középiskolai tanítás természetének és céljának szem előtt tévesztése okozta, kivált pedig: egy és ugyanazon fajta iskolában a különböző célok kumulálása, összekeverése. Iskolaszervezetünk eredendő hibáit az utolsó

időkben még kirívóbbakká tette az egységes vagy egységes jogosítású középiskola jelszava, ezzel kapcsolatban az átléphetés megkönnyítése egyik iskolafajból a másikba, kivált a csonka polgári iskolából a gimnáziumba, a tarka-barka leányközépiskolai kurzusok. Ilyenformán magukban véve jogosultaknak és időszerűeknek látszó, s mindenesetre jószándékú reformok miatt mindig nehezebbé vált a középiskola főfeladata: a felsőbb tanulmányokra való előkészítés. Még csak a háború okozta zavarokra volt szükség, hogy előálljon a mai helyzet, mikor a többféle cél összekuszálása következtében a tanítás egyik célja sem érhető el. Meg nem fontolva azt sem, hogy gyakorlati nyelvtanítás közös-, vagy pláne tömegtanításban néhány heti órával teljes lehetetlenség, minden idegen nyelvet játszva, azaz ráragadás útján kezdtek tanítani, még pedig többnyire csinált, értéktelen, Ollendorf-ízű olvasmányokon, melyek szerint pl. „A hazafi sógorának egy tollkése van“, — vagy hasonlókon, egyszóval olyanokon, amelyekben hosszú ideig csak érzéki tapasztalat alá eső, konkrét mindennapi szók fordultak elő. Így próbálták tanítani már jó idő óta sokfelé még a holt nyelveket is, mintha bizony az antik Rómába vagy Athénbe készülõ commis voyageurök vagy szállodai portások neveléséről volna szó a gimnáziumban. A tanítás felkapott jelszava: direkt methodus, játszva tanulás, minden reflexió szándékos kerülése, még az anyanyelvre való fordításnak is tudatos és szándékos mellőzése, — nyilván abban a hiszemben, hogy így a tanulók majd az idegen nyelven fognak gondolkodni... a „hazafi sógorának tollkéséről“. Cél: a „parlérozás“, néhány száz konkrét, a közéletben szükséges szónak könnyed (és persze szörnyű kiejtésű) használata, egyszóval a tudományos pályán előkészítő középiskola igazi céljának nem ismeréséből eredő teljes és tökéletes konfúzió, s feltűnő eredménytelenség, — mert sürgőtelen külön hozzátenni, hogy a tanulók azt az újonnan hangoztatott gyakorlati célt sem érik el; — hogyan is érhetnék el közös, sőt tömegtanításban és aránylag kevés órában?

Még kevésbé érik el persze a tudományos középiskola irodalmi és nyelvi tanításának igazi célját: az idegen nyelvű szövegeknek önálló és tudatos elmemunka alapján való meg-

értését, s az anyanyelven a gondolkodásnak és nyelvbeli kifejezésnek szóban és írásban való szabatoságát.

Ugyanis, hogy elérhessék ezt a célt, tisztában kellene előbb lenniök a középiskolai irodalmi tanítással kapcsolatos nyelvtanítás természetével.

A jövődöbéli egyetemi hallgatök középiskolájában, — söt bizonyos fokig minden iskolában — minden szak tanára voltaképpen nyelvtanár is. Hibás, pongyola beszédü tanárt éppen ezért, — akármilyen nagy tudós is — semmiféle szak tanítására nem volna szabad alkalmazni a középiskolákban. Minden tanár nemcsak a szakmájához tartozó nemzetközi terminusokat, tulajdonneveket tanítja, hanem szakmájának egész szó- és fráziskészletét és ezek helyes és szabatos használatát. Ezért bajos valakinek művelt ember módjára megtanulni idegen modern nyelvet, ha nem az illető nyelvü középiskolában tanulta az összes tantárgyakat.

Az irodalom tanárának mint nyelvtanárnak különös feladata azután folytonos megfigyelések, reflexiók, összehasonlítások, és, igenis, fordítás útján tudatossá is tenni a szókincsnek és a formáknak használatát, formákon nem valamely nyelvtani kézikönyv megtanulását értve, nem is csak alaktant, hanem a stilisztikai, retorikai, poetikai formákat is. Területe pedig, melyen ezeket a formális feladatokat is megoldja, az *egyéni lelki* élet, amint ez az irodalomban, a legnagyobb alkotó elmék műveiben, s magukban az alkotókban nyilvánul, tehát a lehető legáltalánosabb emberi, e mellett a lehető legnemzetibb, nevelő értékü anyagban. Az utcára kilökött ifjú is tesz a valóságos életben ilyen tanulmányokat, melyektől egész késöbbi életfelfogása függ: arról azonban szólni sem tanácsos, milyeneket, kivált a mostani nagyvárosi életben. A nemzet jövődö vezetőinek középiskolájában e tekintetben semmit sem szabad a véletlenre bízni. Az irodalom tanára, mint nyelvtanár, itt elsösorban a lelki életre vonatkozó szókincs és formák tanítója, s mivel ezt, mint mondtam, mindig becses és értékes anyagon teszi, ö juttatja el közvetlen megfigyelések alapján a tanulót még fejlődök korában az emberi lelki élet művelt emberhez és magyar hazafihoz méltó ismeretéhez. Az így nevelt ifjúnak így lesz kezdetben Toldi Miklós, végsö fokon Széchenyi Ist-

v á n vagy De á k F e r e n c egyénisége a magyar ideál. Az irodalmi tanítás így lesz valóságos szemléleti lélektani tanítás a jövődöbéli vezetők iskolájában; a hét éves tanulmányoknak így lesz csak végső összefoglalása az a lélektani és logikai rendszerezés, melyet a tantervek előírnak s melyet semmiképpen sem pótol egy lélektani tankönyv könyv nélkül való megtanulása; sőt, ámbár ez előírva nincs, bizonyos erkölcs-tani rendszer is, melynek arravaló tanárok vezetése mellett a középiskola végeztével még a vallástanítástól függetlenül is, de vele sohasem ellentétben, ki kell alakulnia. Nyilvánvaló, hogy érdemesebb, magasabb, sőt hasznosabb célja humanisztikus tanításnak nem képzelhető, ha mindjárt az így szerzett lelki műveltség aprópénzre rögtön fel nem váltható is. Aki pénzértékben kifejezhető haszonra törekszik, az ne járjon gimnáziumba.

Azonban a cél elérésében természetesen az eljárás módja sem közömbös. Valamely ismeretanyagra vonatkozó kutatás eredményének, főleg melyeknek létrejövetelében az érzés és az izlés is szerepel, — könyv nélkül való megtanulása nem a tudós pályára előkészítő iskola feladata. Hiszen ehhez nem is kellene szakértő tanár; ehhez és a tanultak számonkéréséhez az instruktor és a gouvernante is elégséges. Az emlékezetbe vésett ismereteknek megvan a maguk értéke, hiszen „tantum scimus quantum memoria tenemus”; de ezt a közmondást nem szabad mai nap is úgy értenünk, ahogy a régi iskola értette. Igen, értékesek az emlékezetünkbe vésett ismeretek is, de csak akkor, ha csakugyan *tenentur*, azaz ha észszerű módon, kellő associatiókkal rögződtek meg, úgy hogy mikor szükség van rájuk, azonnal jelentkeznek is haszonvételre. Meg kell azonban különböztetni az ilyen, értékes emlékezeti anyagtól az ú. n. magolás útján szerzett ismereteket, például olyan költészettani vagy irodalomtörténeti ismereteket, melyek nem olvasott művekről egy másik egyén ítéletének kritika nélkül való ismétlései, melyekben csak szó kapcsolódik szóhoz s amelyek elszigetelve és lappangva élnek, míg élnek, a lélekben. A könyv nélkül való tanulásnak igenis helye van az iskolákban, de csak imádságoknál, vallásos és jogi és más tételeknél, szabályoknál, törvényeknél s általában mindenféle klasszikus, forma tekintetében is kiváló szövegnél: nem olyan kevés ez,

hogy az emlékező-tehetség elhanyagolásának yádjára adhatna okot. Persze, még ilyen szövegeknél is fenyegethet az a baj, — amit kiki magán tapasztalhatott, hogy a megtanult, s kivált gyermekkorban megtanult szöveget nem értjük még érett korunkban sem, ha érettebb ésszel újra komolyabb tanulmány tárgyává nem tesszük. Pedig hiszen könyv nélkül tudjuk! Az igazi ismeretszerzésnek csak egy lélektani útja van, egyetemen éppenúgy, mint középiskolában: a cél tudatában végzett sok megfigyelés, elemzés, fogalom- és rendszer-alkotás, alkalmazás. Ezen a téren nincs protekció! Ez alul egy tanuló számára sincs felmentés, a munkát mindenkinek magának kell a maga számára újra meg újra elvégeznie. A közös tanításnak, ha nem túlságosan sok a tanuló, itt az az előnye van, hogy az egyéni munka kellő vezetés mellett több fejben egyidejűleg egyformán folyik, s az egyéni munkát a közösség ereje támogatja és fegyelmezi. Így kell folyni a tanulásnak az egyetemre előkészítő intézetben; azért nem lehetséges, hogy más célú iskolát végzett vagy iskola nélkül felnőtt normális ember, bármilyen jó emlékező tehetségű legyen is, a humaniorák terén pusztán olvasva-tanulás útján igazi tudóssá váljék, — ha ugyan ösztönszerűleg nem alkalmazza az ismeretszerzés említett módját; ezért végzetesek a túlsúfolt osztályok, hol a tanárok úgyszólván kénytelenek leckeadó és ellenőrző szerepre szorítkozni, — bár szerintem az is csak felkapott jelszó, hogy az iskolában egyénileg kell minden egyes tanulóval foglalkozni. Főszabálynak ezt nem ismerem el, — mert ez először abszurdum a tömegtanításban, — másodsor, mert nem az iskola, hanem az egyéni, házi nevelés dolga. Az iskola nagy nevelő-faktora éppen a közösség, — a másokhoz és a közös törvényekhez való alkalmazkodás szüksége. Aki erre nem képes, megint csak azt mondom, ne járjon gimnáziumba.

Az előadottakból kitünik, mivel magyarázhatók és miben állanak a főiskolákon tapasztalt hiányok, például a csonka polgári iskolából az ú. n. leánygimnázium V. osztályába átlépő leánytanulóknál, még a kitünő bizonyítványúaknál is: olyan hiányok, melyek éppen ezen igyekvő, buzgó tanulóknál előképzettségük fogyatékosága miatt saját maguk előtt is csak az egyetemen lesznek, ha lesznek, tudatosakká, mikor legelőször derül ki, hogy tudományos pályán nem elegendők

a játszva tanult, vagy bemagolt, az emlékezetben elszigetelve lappangó ismeretek, s mikor az is bebizonyúl, hogy a maga idején elmulasztott elmemunka bizonyos koron túl már nem igen pótolható. Nem is szűnik meg a baj, míg a tanárképzőbe az egyenlő jogosítás szépen hangzó jelszava alapján az illető bizonyítványok birtokában lévő minden jelentkező egyformán felvétetik. Pedig minden lelkes tanár, sőt minden igazán művelt ember nagyon hamar és könnyen felismerheti a felsőbb tanulmányokra alkalmasság, — azaz: a jó gimnáziumot végzett tanuló kriteriumait az irodalmi tanítás szempontjából, szemben más rendeltetésű iskolák tanulóival.

Ezek a főkritériumok rövid összefoglalásban a következők: az emberi lélek örök értékű megnyilvánulásainak némileg rendszerbe is alakult ismerete a legkiválóbb irodalmi alkotásoknak s magának az alkotás folyamatának céltudatos tanulmányozása alapján; ily módon szerzett mindenesetre ideális színezetű ember és világismeret; a legnagyobb elméktől megteremtett irodalmi műfajoknak, műformáknak s ezek stilisztikai és retorikai sajátosságainak tapasztalati alapon való ismerése; ilyen úton fejlődött, s alkalmi hatásoktól többé meg nem tántorítható erkölcsi érzék és tisztult irodalmi izlés; értelmi fejlettség tekintetében — természetesen a többi szakoktól is gyámolítva — képesség három-négy, sőt több gondolati elemmel egyidejűleg való elbánásra, az ítélőtehetség élessége, finomsága és gyorsasága, de elhamarkodás nélkül, mert ez utóbbi az iskolázatlanság legszembetűnőbb jele. A nyelvhasználatban mindenekfelett a lelki életre vonatkozó szó- és fráziskészlet minden árnyalatnak megfelelő gazdagsága, minden iskolai nyelvben, de mindenesetre és legfőképpen az anyanyelvben, s ennek írásban és szóban való szabatos és formás használata, az idegen irodalmak nyelvében pedig nem konkrét dolgokról való fecsegés, hanem az illető irodalmi nyelv gondolati árnyalatainak hajszálpontosságú felismerése, megérzése és visszaadása az anyanyelven, — tisztelet a kimondott és leírt gondolat és annak tolmácsolása iránt.

Legyen szabad remélnem, hogy az iskolai nevelés ügyétől távolabb álló művelt körökkel is sikerült ezzel megértetnem, milyen természetű az a baj, mely az egyetem és tanárképző igazi rendeltetésének elhomályosodásában is nyilat-

kozik. Az egyetemi tanulmányokra minden jövőbeli tanítónak, aki a legműveltebb osztályok nevelésére vállalkozik, nemcsak azért van szüksége, mert ennek a feladatnak végzésére semmiféle elérhető műveltség nem sokalható, hanem a mostani körülmények közt azért is, mert a legtöbb hallgatóra nézve az egyetem, mint szakiskola, egyúttal a komoly ismeretszerzés s a komoly műveltség legelső iskolája. Ezzel magyarázható az is, hogy utóbbi időben a különböző tanárképzők növendékei számára lehetővé tétetett az egyetem látogatása, s hogy állítólag most már a polgári iskolai tanárképzők feladatának egy részét, vagy éppenséggel egész feladatát az egyetem volna hivatva megoldani. Ugyanis, mint említettem, egész iskolaszervezetünk hibái miatt circulus vitiosusban vagyunk, s ha segíteni akarunk a bajokon, a reformokat valahol mindenestre el kell kezdenünk. A főbaj most az egyetemre nevelő középiskolákban van; a jó középiskolát meg végtére a jó tanár teszi. Egészen helyes tehát az az okoskodás, hogy a reformot legfelül kell kezdeni. Ha a remélhető nyugodtabb időkben ismét olyan jó tanárokat nevelhetünk a középiskolának, mint amilyen a régibb korosztályokból még ma is nem egy működik, s ha majd ezek jobban előkészítik növendékeiket, akkor ezekkel viszont mi is jobban megközelíthetjük majd a magunk nagy céljait.

Mert hogyan áll a dolog mai napság? Egyik ismert nevű professzora a tanárképzővel is ellátott budapesti egyetemnek, úgy nyilatkozott mostanában többünk előtt, hogy a budapesti hallgatóság nagyobb tömegének az az egy haszna van, hogy aránylag mégis csak több igazi tanítvány kerül ki közülük, szám szerint minden százból kettő-három. Pedig itt a magyar filológiáról volt szó, hol a nyelvismeret hiányossága kisebb nehézséget okoz. De hát a többi 97—98? kérdezheti joggal minden érdeklődő. Miért töltenek el nagy áldozatokkal nyolc félévet az egyetemen? Miért tömik meg a fejüket a középiskolaiakon túl még az ismeretek újabb tömegével? Miért szoronganak a gyakran ismételt vizsgálatokon? Ó velük mi lesz? Felelet: lesz belőlük előbb-utóbb az irodalom diplomás középiskolai tanára, még pedig pl. a pécsi egyetemen ez idő szerint a szükségletre való tekintettel berendezett tanárképző-intézet nélkül.

Kielégítő felelet ez? Hálásan ismerjük el, hogy az anyagi érdekeket szolgáló természettudományok és tanítások fejlesztésére nagy lépés történt előre a folyó év elején tartott országos kongresszussal, mely az egész ország műveltjeinek figyelmét még inkább a különben is népszerű természettudományokra irányította. De vajjon a szellemi tudományok, s köztük a lelkeket nevelő irodalmi tanítás érdekei nem kívánnának némi fejlesztést, istápolást? A görög kultúra tanulmánya legalább néhány tanulót az egyetemen?? A középiskolai tanárképzők végleges szervezetet eszközökben és személyzetben?? Caveant consules, ne quid res publica detrimenti capiat!

Azonban a mi megcsónkított szegény hazánk helyzete olyan, hogy ott még olyan consul sem segíthet magában a bajon, amilyen a mi mostani consulunk, kiről, hála Istennek, elmondhatjuk, hogy mindent átfogó vezéri tekintete éberem őröködik a hatáskörébe tartozó egész nagy területen, s buzgósága minden eszközt megragad a legsürgősebb bajok orvoslására. Valamint a háborúhoz az olasz nevű osztrák vezér szerint három dolog: pénz, pénz és ismét pénz szükséges, úgy a kultúra terén sem elegendő a legszakértőbb buzgóság sem anyagi eszközök nélkül. A legjobban berendezett egyetem és tanárképző sem sokat segít rajtunk, ha joggal meg nem követelheti minden felvett növendékétől, hogy minden idejét és minden erejét anyagi nélkülözésektől menten csakugyan a rendelkezésére álló eszközök felhasználására fordítsa. Olyan helyzetbe kell hozni az arra valónak bizonyult tanulót, közülnök első sorban éppen a jövő nemzedék nevelésére hivatottakat, hogy joggal követelhessük meg tőlük elvállalt kötelességeik teljesítését, s olyanba a tanárképzőt, hogy joggal szemelhesse ki a jelentkezőkből a felveendőket, természetesen csakis az arravalóság kritériumai szerint, melyekről nem győzöm eléggé ismételni, hogy nem egészen azonosak a jövődöbeli szobatudós kritériumaival.

Honnan remélhető mostani viszonyaink közt a segítség, arra éppen a minap mutatott fényes példát egy főrangú úrnő áldozatkészsége. De itt, az Erzsébet Tudományegyetem környezetében is szabadon és bátran szólhatok erről a tárgyról, mert tehetségéhez mért áldozatkészségének éppen ez a nemes város és az egész Dunántúl művelt közönsége többszörös

jelét adta, először már egyetemünk átköltözésekor, aztán csak a legutóbbi napokban is, mikor egyszerre két tanuló-interjúátus létesítésére szavazott meg a mostani időkben tekintélyesnek mondható segítséget, újabb tanuságot tévén ezzel annak a hazánkban szinte páratlan érzékének a közművelődés iránt, mely Pécs városát egy tudományegyetem méltó székhelyévé avatja. Mondhatom, mi, az egyetem tanárai és ifjúsága, alig tettük be ide a lábunkat, csakhamar érezni kezdtük, hogy számkivetésünk, bolyongásunk véget ért; hogy itt, ebben az igazán nekünk való környezetben igazi otthonot találtunk. S nem alkalomszülte frázis, ha én is, mikor most először van jogom az egész Egyetem nevében szólani, kifejezem egész Univerzitásunknak, a tanárok és tanulók összességének forrón átérzett háláját a város és megye egyházi és világi hatóságainak, az egész törvényhatóságnak és a város minden hazafias polgárának azért, amit egyetemünkért tettek és tenni fognak. Az Erzsébet Tudományegyetem összeforrott Pécs városával és annak közönségével; Pécs-et az egyetem nélkül, ezt az egyetemet Pécs nélkül már elképzelni sem lehet, s ellenére minden nehézségnek, melyek közül néhánynak székhelyfogalomban kötelességszerű kifejezést adtam, én bizton remélem, hogy egyesített munkája közoktatásügyünk fenkölt lelkű és méltán magasztalt jelenlegi vezérének, s egy ilyen város művelt társadalmának meg fogja hozni gyümölcseit s az Erzsébet Tudományegyetem végre valahára feltalált igazi otthonában Isten segítségével élni és virulni fog. Mert, mint igaz magyar hazafi, én is rendületlenül „hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, hiszek egy isteni, örök igazságban, hiszek Magyarország feltámadásában, — Ámen.“

III.

DR. HODINKA ANTAL

A BÖLCSÉSZET-, NYELV- ÉS TÖRTÉNETTUDOMÁNYI KAR

1926/27. TANÉVI DÉKÁNJÁNAK

B E S Z É D E,

MELLYEL A TANÉVET MEGNYITJA.

ORATIO

ANTONII HODINKA

FACULTATIS PHILOSOPHICAE-LINGUISTICAE-HISTORICAE

DECANI, QUA NOVUM ANNUM SCHOL. AUSPICATUS EST.

Nemes Egyetemi Ifjúság!

A bölcsészeti Kar dékáni tisztségével reám hárul a feladat, hogy Egyetemünk bevett szokása szerint megmagyarázzam Nektek, Egyetemi Ifjúság, mit tesz egyetemi ifjúnak lenni; — előadjam azokat a jogosítványokat, amelyek egyetemi szabályzatunk, mondjuk, alkotmányunk értelmében egyetemünk polgárait, amikké lettetek és amik immár vagytok, megilletik, és ennek fejében elétek tárjam azon kötelezettségeket is, melyeknek lelkiismeretes megtartását ebben a tanévben is Egyetemünk Töletek, Egyetemi Polgárok, saját jól felfogott érdekekben, szüleitek örömére, a haza és a nemzet leendő javára megkövetel.

Mielőtt ezen feladatomhoz hozzáfogok, meg nem állhatom, hogy meg ne emlékezzem hazánknak az innét nem messze eső mohácsi véres csatamezőn történt gyászos katasztrófájáról, melynek szomorú és végzetes következményei lettek Magyarországra; — arra a Magyarországra, amelynek rangját a pápai kancellária az európai királyságok között a negyedik helyen jelölte ki, bizonyára azon az alapon, hogy amíg a francia király az ország határain belül összesen csak 30 ezer lovast; a spanyol szintén csak 30 ezret; az angol otthon havi zsold mellett ugyancsak 30 ezret; egész Németország csak 60 ezret: — addig Magyarország királya 80 ezer lovast állíthatott ki. Szándékosan emlitem fel Magyarországnak az európai köztudatban élt ezen katonai hatalmát és ennek alapján neki juttatott rangot, amiről mind a németeknél, mind az oroszoknál följegyzések vannak, mert csak így fogjuk megérthetni azt, mekkorát bukott, honnét csuszott le és hova zuhant Mohács után szegény szerencsétlen hazánk. E véres nap négyszázadik évfordulója s az évfordulón tartott kegyeletes megemlékezés és a helyszínen lefolyt gyászünnepély az imént elmúlt ugyan, ám mégis helyén valónak tartom egy-két

szót ejteni Mohácsról itten és ez alkalommal is. Hiszen egy, ha nem is hiteles, tudósítás alapján szinte közhitté lett, hogy Nagy Lajos királyunk pécsi főiskolájának utolsó 500 tanulója is ott esett el a mohácsi mezőn hazája védelmében. S ha a büszke Szolimán végignézte volna az elesett pécsi ifjúságot, amint Amurát tette a Várnánál elesett magyar hősi halottakkal, bizonyára ő is felkiáltott volna, mint Amurát: „Csodálatos, hiszen ez csupa ifjú, egynek sincsen szürke szakállal!“ A Várnánál elesett magyar hősokeket csak a hit lelkesítette, hogy mint az „antemurale totius christianitatis“, a kereszténység védőbástyájának vitézei összemérjék kardjukat a hitetlen pogánnyal s így a várnai síkon az Atabég mondhatta Amurátnak: „Ha lett volna közöttük egy öreg, visszatartja vala őket a merész vállalkozástól“. A Mohácsnál elvérzett pécsi ifjúságot már megtámadott hazájának hű szeretete is vitte a török elé s őket az öregek nem hogy visszatartották volna, hanem inkább buzdították, ha ugyan nem mentek maguk is velök, s örege-ifja egyaránt odaadta életét veszélyben forgott hazájáért.

Mult évi Rectorunk a gyászos mohácsi mezőn kegyelettel adózott az elesett pécsi tanulóifjúság emlékezetének. De úgy érzem s azt hiszem, Nemes Egyetemi Ifjak, Ti is érzitek mindannyian, akik nem lehettetek jelen az országos gyászünnepen, sőt nemcsak érzitek, hanem talán meg is *várjátok*, hogy éppen mint a világtörténelem tanára, ha mindjárt csak egészen rövidesen, mert türelmetek, mellyel nem akarok visszaélni, határt szab időmnek, elmondjam Nektek ennek a borzalmas katasztrófának a valódi jelentőségét, amelyhez fogható csak a világháborút lezáró Trianonnal érte megcsonkított, gyászbaborult hazánkat.

Mohácsnál is, mint Trianonban, egyformán vért-fagyasztó fátum érte nemzetünket. S így csak természetes, hogy mi öregek, akiknek el kellett szenvednünk hazánk megcsonkítását s csak így, csonkán, adhatjuk át az utánunk jövő férfinemzedéknek: — a mai férfiak, akik felelősségük tudatában erejük megfeszítésével igyekezzenek a csonkán kapott haza sorsán enyhíteni; — és Ti, mai Fiatalság, akik rövid pár év múlva férfisorba léptek s vállatokra hárul majd a haza sorsának a súlya: mindnyájan még a multak tudományához,

a történelemhez, is fordulunk, hiszen a mohácsi napok vigasztalan eseményeit is *Clio* jegyezte fel, és velünk együtt *Ti* is aggódva kérditek, tud-e a multak tudománya biztatást, halvány reménysugarat adni arra a kérdésekre, ami most mindannyiunk lelkét megüli, mi lesz a sorsa árva nemzetünknek, van-e kilátása jobb jövőre?

És én annál készségesebben engedek várakozástoknak, minél inkább meg vagyok győződve, hogy ha feltárom előttek, hogy Mohácsnál a török volt a pőröly, mely fejünkre sujtott, de a nyele azon kézben volt, mely Trianonban is szétromcsolt és széjjel zúzott bennünket; — ha megtudjátok, hogyan függ össze ez a két végzetes esemény; akkor magatok fogtok reájönni arra, amit nekem kellene előadnom, hogy t. i. mi is a ti feladatotok mostan.

Mohácsról sokat írtak az évfordulón. Világosan látjuk, hogy akkori gyöngeségünk, mely legfőként magán-, valamint közgazdaságunk elmaradott és teljesen lezüllött voltára vezethető vissza, okozta az összeomlásunkat. Sőt néhány kiváló történettudósunk többé-kevésbé a háttérét is megrajzolta ennek a nagy-nagy bukásnak. Én ezúttal, éppen mint az egyetemes történet tanára, szintén csak a külső háttérét vázolom ennek a szörnyű eseménynek. Mert csakis így, beillesztve az akkori európai eseményekbe, érthetjük meg teljesen, mit is jelentett voltaképen ez az összeomlásunk.

Európa akkor már *két*: francia és a franciát átkaroló germán-spanyol érdekkörre oszlott volt. A franciákon *túl* a spanyol hatalom az éppen felfedezett újvilág mesés és akkor mérhetetlennek hitt gazdagságával, a franciákon *innen* az ugyanazon uralkodóház jogara alatti Középeurópa, melyben a vezetőszerpet, a túlsúlyt a *Jagellók* felett az 1515-i bécsújhelyi kiegyezésben éppen a legyöngült Magyarország birtoka adta meg a *Habsburgoknak*. S mindezzel a roppant hatalommal szemben állott *közbül* a francia egyedül. Ilyen fatális helyzetben szánta reá magát az *V. Károly* foglyává lett *Ferenc*, a „très chrétien“ francia király, éppen amikor azt írta anyjának, hogy „minden elveszett, csak a becsület maradt meg“, hogy a törököt, akit a kereszténység legszörnyűbb ellenségének, „immanissimus hostis totius christianitatis“, tartottak akkor, megkéri, támadja meg Magyar-

országot, amelyet akkor még nem rég idő, csak 1450 óta, „antemurale és clypeus totius christianitatis“-nak, a kereszténység védő falának, oltalmazó pajzsának neveztek.

Mohácsnál tehát nem csupán véres és csúfos csatát vezett a magyar. Mohácsnál az európai ellentábor, mely állott a legkeresztényibb királyból és a kereszténység halálos ellenségéből, összeroppantotta nem a Habsburgok közép-európai birtokkomplexumát, hanem ennek keleti sarokkövét, a kereszténységnek Kelet felé eső legszélsőbb pillérét, az önnálló magyar államot. A földresujtott, de még önnálló Magyarország tehetetlenségében az események feltartóztatathatlan hajtó erejénél fogva, a magyarság minden vonakodása és ellenkezése dacára, a kettős érdekkörre oszlott Európa kellős közepén a Habsburg hatalom érdekkörébe vonatott, mire természetesen a szembenálló hatalmi csoport számba nem jövő hányadnak kezdte tekinteni.

Kemény Zsigmond báró ötvenes évekbeli cikkeiben első helyen azt a gondolatát fejezte ki: „Tájékozódjék a nemzet a világban elfoglalt állásáról. Igyekezzen alaposan megismerni a világot kormányzó hatalmak érdekeinek találkozását és összeütközését.“

A magyarságnak, mint idegen államoktól környékezett kontinentális hatalomnak, ezt a gondolatot már akkor, Mohács előtt is, szem előtt kellett volna tartania. Hiszen már Szent István tekintettel volt a keresztény Nyugatra. Róbert Károly a középeurópai fejedelmeket vendégül látta a visegrádi összejövetelen. Zsigmond maga járta végig Európát. Ez lett volna a feladata a Mohácsot megelőző két évtized magyarságának is. Annak a fessegetése, körülnézett-e vajjon, hogy mi is történik voltaképen körülötte s kissé kijebb is a világban, vagy, amiért később eleget gúnyoltak bennünket német érdektársaink, már akkor is csak a magyar glóbus szemszögéből nézte a világot s külpolitikája csak abban az egy ténykedésben nyilatkozott meg: gyűlölni a németet s a végső veszélyben futárokat szalajtatni az idegen udvarokhoz segítségért s így elősegíteni, hogy az ország hatalmas voltáról vailott hit szertefoszoljék, nem tartozik ide.

Ellenben bizonyos, hogy Mohácsot nem lehet megérteni csupán az ország belső viszonyaiból, nem szabad csak ebből

a szempontból méregetni. Reánk nézve fontos, s akkor is az volt: ismerni az akkori európai konstellációt. Sőt nekünk most még ez sem elég! Nem elég tudnunk, hogy Mohácsot a francia hatalom készítette elő a nélkül, hogy az akkori magyaroknak csak sejtelmük is lett volna róla, azaz ugyanaz a hatalom, amely Trianonban is oly gögösen megcsönkította Magyarországot.

Nekünk ismernünk kell ez egymástól oly távol eső két esemény összefüggését, hogy tisztán, világosan álljon előttünk a mult, mely megmutatja jövő feladatunkat.

Egyetemi Polgárok! Valaki azt kérheti közületek, hogyan lehetséges ez? Hát a történelem a multból látja a jövőt? Igaz, hogy valamikor régen Marcus Tullius azt írta a történetről, hogy „az idő tanuja“, „az igazság világossága“, „az élet tanítómestere“. Ám ezekről a díszjelzőkről rég megmondották, hogy ezeket a történetírás tudományos törekvésebe nem érthetjük bele, ezek nem illetik meg a történet-tudományt.

A nemzetek mult tevékenységét, a történeti eseményeket eszmék indították, mozgatták és vitték előre, míg csak újabb eszmék frissebb eseményeket nem keltettek. Az oknyomozó történetírás feladata nyomozni, kimutatni, szóval feltárni az eseményeket létrehozó, indító és mozgásban tartó emez eszméket. A fejlettség legmagasabb fokán álló vagyis genetikus történetírás magukat az eseményeket mondja el, úgy amint egyik a másikból fejlett. Hiszen az egyik szülte a másikat, amely tovább folyt, emelkedett, megszűnt, ismét újabbat indítva magából. A történelem megszűnt eseményekkel foglalkozik, nem pedig bekövetkezendőkkel. Hiába kérdezzük tehát a történelemtől, mi lesz és lehet a sorsunk Trianon után? A multak tudománya csak annyiban tud szólni a jövőendő eseményekről, amennyiben a nemzetre ható eszméktől gerjesztett és hordozott mozgalom még le nem pergett. A történelem csak azt és annyit tud, hogy a multban bizonyos időben a nemzeteket, vagy nemzetet cselekvésre bíró, törekvésre, haladásra készítető eszme nyomán támadt minden még be nem fejeződött mozgalom, esemény szükségszerűleg át fog, át kell lendülnie a jövőbe, a következő időkre. De hogy ez a folytatás évekre avagy évtizedekre

fog-e kiterjedni, megtartja-e eredeti irányát, vagy a jövőben beálló valamely újabb eszme módosítja-e, eltéríti-e attól vagy sem, arra már a történelem nem tud felelni.

Ennélfogva nem a történettudomány szelleme szerint való az a vigasztalásnak is vérszegény megállapítás, jobban mondva önámítás, hogy a nemzet most is csak fel fog támadni, hiszen Mohács után is megélt, pedig a mohácsi katasztrófa nagyobb volt a mostaninál. Abból a zsidbadásból, abból a halálos aléltságból, mely a Mohácsnál kapott irtózatot követte, feltámadtunk ugyan, de mire magunkhoz tértünk, hiába húzódoztunk, már a Jagellókkal kiegyezett spanyol-germán ellentáborban voltunk s ott is maradtunk Trianonig. Ez a mi végzetünk vagy talán szerencsénk? Hol a vates, aki ezt megmondja? Mohács és Trianon egyaránt borzalmas csapás volt hazánkra. S alig volna helyén taglalgatni, melyik a rémületesebb. De a borzalmasságon kívül a kettő két különálló esemény. Trianonnal egy óriási, több századot átívelő esemény fejeződött be s utána egy eddig nem hallott, alig is sejtett világhatalmi eszme örvénylése vehető észre és figyelhető meg. Mohács mindössze egy véres csorba azon a századokon átesapó íven. Csak meg kell keresnünk ennek a Trianonnal befejezést nyert, századokat átívelő eseménynek a kiinduló pontját. S ha meg van, ha sikerült kilenc század egymásba fonódó eresztékeit összeilleszteni, bámulattelten szemlélhetjük 900 esztendő más-más néven ismert, de ugyanazon eszme által mozgásban tartott történetének óriási boltozatát.

Nemes Egyetemi Ifjúság!

1095-ben francia földön, francia ajkról hangzott el a kiáltás: „Isten akarja“, t. i. hogy a keresztény Nyugat visszavegye a Szentföldet Kelet pogányaitól, az arab mozlimoktól. Franciák adtak kifejezést a közhangulatnak: „Istenért“, „Istennel“, s ők írták a Keleten a történet könyvét, melynek címe: „Gesta Dei per Francos“, Istennek a frankok útján végzett tettei. A Kelet és a Nyugat, a kereszténység és a mohamedánság ezen rettentő küzdelme, melyet *keresztes-hadjáratok* néven ismernek a történeti kézikönyvek, 1291-ben, amikor a mozlimok a Szentföldnek még ke-

resztény kézen maradt utolsó talpalatnyi földjét is elvették, megszűnt. Így él ez a köztudatban, így ment át a történeti kézikönyvekből mindannyiunk tudatába. Pedig 1291-el csak a valóságos keresztes hadjáratok kora záródik, csak a Szentföldre vezetett hadjáratok szüntek meg. De az eszme, mely a Kelet és Nyugat ezen harcát 1095-ben kirobbantotta, nem ült el 1291-ben, hanem tovább is élt és mozgásban tartotta Nyugatot, bár egyelőre 1344-ig már csak a Szentföld visszavételét célzó keresztes hadjáratoknak több-kevesebb részletességgel kidolgozott tervezgetésében nyert kifejezést. 1270 és 1352 között franciák és olaszok 11 ilyen tervet dolgoztak ki „de modo extirpandi Saracenos, De passagio, De recuperatione terrae sanctae” címeken, amelyek tanácsokat adnak arra nézve, minő seregekkel s mely utakon kellene és lehetne a Szentföldet visszahódítani. Mi egyebek ezek a tervezetek, mint keresztes-hadjáratok? Nem valóságban ugyan, hanem csak papíron. Sőt Szép Fülöp francia király s VIII. Bonifác pápa már meg is állapodtak egy *valóságos* keresztes-hadjáratra nézve. Az 1311-i vienne-i zsinat pedig kimondotta, hogy új keresztes hadjáratot kell indítani s erre a célra hat éven át tized gyűjtést is rendelt. Annyit tehát igen is bizonyítanak ezek a tervezgetések, mondhatnók készülődések, hogy az eredeti eszme, ha mindjárt csak papiroson, de még is élt és foglalkoztatta az elméket, hogy 1352 után az oszmán törököknek Európába nyomulása következtében újból lendületet nyerjen s folytatódjanak a keresztények és a mohamedánok harcai.

A mohamedán hit megteremtőinek s a kalifátus megalkotóinak, az *araboknak*, a *támadó* Nyugattal való harcát ugyanis átvették és tovább folytatták az *oszmán* törökök, kik mohamedánok lévén, a mohamedánság harca a kereszténységgel tovább folytatódott. A keresztes-hadjáratoknak volt tudniillik annyi eredménye, hogy a Szentföld visszahódítására hadjáratokat vezető kereszténység legyőzte az *arab* mohamedánizmust és az árnyhatalommá sülyedt arab kalifák előbb a kurdokat (S z a l a d i n), majd Turkesztán síkjairól segélyül hívták a puszták kemény, edzett, sőt vad fiait, a turkokat. Ezek jöttek is három óriási rajban, először

az oguzok, azután a szeldsukok s végül 1280 táján az *oszmánok*, ugyanazok, akik Mohácsnál tönkretettek bennünket. Tévedés volna azt hinnünk, mintha a törököket valamely belső ok készítette volna arra, hogy Turkesztánból aláereszkedjenek a kis-ázsiai vidékekre. Ők a *kimerült arabok hívására* jöttek a veszélyben forgó mohamedánság megvédelmezésére. Az oguzok és a szeldsukok nem jutottak előbbre Kis-Ázsiánál. Az oszmánok is 1294-ben csak Kis-Ázsiában fészkeltek meg magukat, de már 1356-ban *Ork hán* fia, *Szulejmán*, Gallipoli mellett végleg európai földre tette a lábát. Ezzel a *mohamedán Kelet saját földrészén támadta meg a keresztény Nyugatot*. A védőből támadó lett s az addigi támadót szorította védelemre. A keresztény népek közé hitetlen pogány ékelődött be. Kétszáz évnél tovább remegett a keresztény Európa a mohamedán törökök egymás után osztogatott csapásaitól. A török támadás az első két században, 1356—1525-ig, nem egy európai állam, hanem az *egész kereszténység* ellen irányult. *Zsigmond* királyunk 1396-ban, amikor értesült, hogy *Bajazet* jildsirim, a villám, támadni készül, az *egész kereszténységet* szólította segélyre. S csakugyan jöttek is: franciák, *VI. Károly* fia, *Jean neversi gróf*, vezérlete alatt mintegy 10.000 kemény, páncélos vitéz; birodalmi németek; lengyelek; sőt angolok is, úgy hogy *Bajazet* Nikápolynál voltaképen a *kereszténységet* győzte le. Ezt bizonyítja a győzőnek az a kérése, amelyet *Zsigmond* királynak Párisba és Rómába küldött követe, *Kanizsai püspök*, adott hírül a keresztény fejedelmeknek, hogy „lovát a vatikáni Szent Péter bazilikának a főoltárán fogja megabrákoltatni“. Aminthogy soká szokásban is volt, hogy a szultán, amidőn kardját felövezte, ivott a janicsároktól neki nyújtott billikomból s arannyal töltve visszaadta nekik, azzal búcsúván: „a viszontlátásra Rómában!“ *Bajazet* a fogságba esett francia királyfit ezekkel a szavakkal bocsájtotta útnak: „Fölmentelek esküd alól, hogy ellenem többé nem fogsz fegyvert. Sőt, ha van benned becsület, fogj ismét fegyvert, gyűjtsd össze az összes keresztényeket s adj nekem alkalmat új győzelemre“. II. *Mohamed*, a győző, — el-tads, — Konstantinápoly bevétele után a következő esküt tette, me-

lyet előbb az Aja Sophiában, majd az összes mecsetekben szerte az egész török földön ismételték: „Esküvel ígérem és fogadom az egyedüli Istenre, hogy nem engedek álmodást szemeimnek, nem eszem finom ételeket, nem keresek gyöngyöt, nem nyulok semmi széphez, míg össze nem rombolom s el nem tiprom lovaimmal Krisztus tanítványainak az Istenét. Esküszöm, hogy kiírtom egész istentelenségüket a föld színéről!”

A védekezni kényszerült keresztény népek 1552 és 1432 között szóval, írásban és tettekkel is igyekeztek megállítani a törököt előnyomulásában. Bertrandon de la Broquière terve, azaz 1432 óta 1518-ig öt újabb terv készült, de most már „Expeditio contra Turcos, De bello Turcis inferendo” címek alatt. 1544 óta VI. Kelemen, V. Miklós, II. Orbán, III. Kálixt, IV. Jenő, II. Pius, IV. Sixtus s mindenk felett X. Leó pápák *újából hirdetik a keresztes-hadjáratokat, — ismét szedik a cruciata-t, a keresztes hadi pénzeket, — Kapisztrán, sienai Bernardinus* más szerzetesek ismét gyűjtik a kereszteseket, akik négy ízben: 1544-ben Szmirna alatt, 1596-ban Nikápolynál, 1444-ben Várna mellett és 1456-ban Belgrád alatt harcoltak is a törökökkel.

A rémülésbe ejtett Európát Bizánc és Rodus eleste után valóban már csak Magyarország védte. Hunyady alatt a magyarság igazán az „egész” kereszténység egyetlen védőbástyája, védőpajzsa volt, amely névvel először II. Pius illette a magyarságot, elismerve azt, hogy a magyarság akkor, a XV. században, valóban nagy szolgálatot tett a kereszténységnek, amit a nyugati nemzetek sem tagadhatnak meg tőlünk, akik akkor már alig is törődtek a törökök előnyomulásával, a mohamedánizmus európai térfoglalásával.

Pedig akkor mindenki a francia királytól és a franciáktól várta azt, hogy megállítják, sőt kiűzik a törököt s folytatni fogják a „Gesta Dei per Francos”-t. V. Miklós pápa az általa tervezett nagy keresztes hadjárat vezéréül előre is a francia királyt jelölte ki. S a törökök is tudtak egy jövődőléséről, hogy egy francia király fogja a világot megszabadítani tőlük, amint Szent Angyal, XIII. századbeli karmelita versében meg is van:

„... vajha jönne...

Az új király a franciák közül, ... aki megszalasztja ezt
A fajzatot, aki megszabadítja a világot ettől a dögvésztől!”

S 1516. jan. 17.-én írta X. Leó pápa I. Ferenc francia királynak: „Mivel Te vagy a legkeresztényibb király, — a francia királyok ugyanis XII. Lajos óta a „roi très chrétien“ dísznevet használták, — mindannyi király között *Neked* kell a legkézségesebbnek lenned a keresztény ügy védelmére“.

Ám mi történt rövid kilenc év múlva!

1525 őszén illetve december havában Frangepán János gróf levelet vitt I. Ferenc től Szolimánhoz, melyben a legkeresztényibb király így ír: „Ha a padisah szigorú fenyítésben részesítené Magyarország králját, akkor én szembe tudnék szállani a spanyol krállal. Nyomatékosan kérem tehát a *világ királyát*, segítsen nekem, hogy ezt az ellenséget legyőzzem. Én viszont nem fogok megszűnni ő magas felsége, a padisah, ezen jótettéért elismerő *rabszolgájának* mutatni magam.“ Szolimán válasza erre az alig jellemezhető levélre ez volt: „Éjjel-nappal nyergelve a harci ménünk és fenne a kardunk“.¹

Ez a válasz 1526 áprilisában érkezett Párisba s májusban Szolimán megindult a „král de Hongrie“ ellen. Így jött Mohács. A töröktől ugyan, de francia ösztökélésre, minek fejében a francia király a szultán rabszolgájául ígérte oda magát. S noha a magyar király áruló horvát főura vitte a levelet Párisba s hozta a választ Konstantinápolyba, a

¹ V. ö. Bamberg: Gesch. d. orient. Angelegenheit. Berlin. 1892. 12. l. levő jegyz. — A román T. G. Djuvara: Cent proj. de part. de la Turquie. Páris. 1914. 57., 58. és 61. ll. — I. Fer. lev. Szolimánhoz: M. Pavés de Courteille: Hist. de la campagne de Mohacz par Kemal Pacha Zadeh, Páris, 1859. VI. fej. Az id. sorokat közli Artner E. a Moh. Emlékk. 119. l. — Szolimán válaszát adja E. Charrière: Négoc. de la France... Páris, 1848—60. (4 köt. 4°) az I. 117—119. ll. — I. Ferenc latin viszontválaszát Szolimán válaszára hozza Champollion-Figeac: La capt. de Fr. I. Páris, 1847. Charrière és Zinkeisen azt vélik, hogy ez a Páris, 1526. ápr.-ban kelt levél nem volt elküldve, ám Testa: Recueil d. traites... Páris, 1864. I. 6. l. azt állítja, hogy ha nem is küldték el Sztambulba, tartalma fedi Szolimán levelének a tartalmát.

francia hercegnőtől született II. Lajos anyyira nem sejtette, nem is álmodta, hogy a legkeresztényibb király nyomtatékosan kéri a „roi du monde“-ot, fenyítse meg a „král de Hongrie“-t, hogy Ferenc kérésére levéllel kereste meg V. Károly császárt, bocsássa szabadon Ferencet. Francia kéz készítette elő tehát Mohácsot, s amennyiben ma már meg van állapítva, hogy a mohácsi irtózatos mérszárlást a török ágyúk okozták, kétségtelenül igaz az, hogy nem is a török vert meg, hanem a franciákkal szövetszette velenceiek. Mert a mohácsi török ágyúkat velencei tüzérek szolgálták ki. S nem áll meg az az okoskodás sem, hogy Szolimán voltaképen Bécs ellen akart vonulni. Mert a levél világosan mondja: „Ha a padisah szigorúan megfenyíténé Magyarország králját, én szembe tudnék szállani a spanyol krállal“. Előbb amazt, a „král de Hongrie“-t kell tehát tönkretenni, s csak akkor lehet a spanyolokkal szembeszállani. Előbb a védőbástyát kell ledönteni s csak akkor nyílik meg az út Bécs felé.

Ezzel az 1525.-iki francia-török fegyverbarátsággal folytatódott tovább a mohamedán Kelet és a keresztény Nyugat régi harca. Csakhogy most már a franciák, illetve Franciaország, a „filia major ecclesiae, la fille ainée de l'église“, elhagyták az Isten ügyét s a pogány törökkel szövetszette kezdtek szövögetni a Gestának azt a folytatását, amelynek legmegfelelőbb címe lehetne: „Gesta diaboli per Francos“, az ördöggel cimboráló franciák tettei. Az ő szemükben 1526 óta mi már nem a kereszténységet védjük, melyből ők kiváltak, hanem csak a germán imperiumot.

Mohács után jött Szolimán 1526-i, 1532-i, 1566-i három hadjárata Bécs ellen s egy század mulva Kara Musztafa újabb, immár a törökök IV. hadjárata ugyan csak Bécs ellen, s csak mikor ezúttal, azaz másodszer is elverték őket Bécs alól, indult meg hazánk felszabadítása a török uralom alól.

S mindez a bennünket ért rettentő vérveszteség, elnyomorodás, másfélszázados sanyargatás a francia politika műve volt, amely 1755-ig a törököt, az „immanissimus hostis“-t használta fel a birtokaival Franciaországot körülkaroló spanyol-germán Habsburg imperium ellen, amint azt

már 1553-ban Giovanni Capello, velencei követ, határozottan ki is fejezte, mondván, hogy „Ő legkeresztényibb felsége barátságot tart a törökkel, nem más okból, hanem hogy a császár haderőitől szabaduljon“. Capellonak ez a mondása tökéletesen megmagyarázza a franciák Habsburg-ellenes törökbarát politikáját, amelyről a francia történetírók maguk is azt tanítják, hogy „A Habsburgok a német-római birodalom koronájával örökölték az egykori „dominium mundi“ dogmát“. Ezt a megállapítást ki kell egészítenünk azzal, hogy a franciák, amikor szerintök a világ akkori urával, a török szultánnal, frigyre léptek, elhagyták a zászlót, amelyet elsőkül ők emeltek a magasba, cserbenhagyták a keresztényeket, sőt az arab mozlímok művét eredményesebben folytató törökök szövetségében a kereszténység ellen fordultak. S amikor 1683 óta a Habsburgok nagy hadvezérei, bádeni Lajos, lothringeni Károly, savoyai Jenő, szorítani kezdték hazánkból a törököt, „akkor született meg a versaillei kormány politikai rendszerében az az eszme“, — mondják tovább a franciák történetírói, — „amely évről-évre mind határozottabb alakot öltve fönmaradt napjainkig, és ez: az ottomán császárság integritásának a dogmája“, vagy más néven az európai hatalmak egyensúlyának az angoloktól favorizált politikája. A franciák tehát a Habsburg császárok „dominium mundi“ dogmájával szembeállítják az ottomán császárság területi épségének saját termelésű dogmáját. Az egyensúly politikába olvadt ez a francia dogma az 1095-ben megindult keresztény-mozlim harc századokon átlendülő ívének, óriási boltozatának *utolsó* részlete. Ez végződött a világháborúban: a németek meg vannak alázva, Ausztria szétdarabolva, a Habsburgok elúzva, a Moháccsal hozzájuk állani kényszerült hazánk megcsónkítva. De ez még nem minden! A franciák szövetkezése a törökkel, írók szerint, nemcsak politikailag volt páratlanul eszélyes, hanem gazdaságilag is roppant jövedelmező, „fructueuse“, s a gazdasági előny mellett, hitük szerint, megmentették a kereszténységnek tett szolgálat látszatát is! Az 1555-iki kapitulációban ugyanis, amelyet I. Ferenc konstantinápolyi követe kötött Szolimánnal, s amely megnyitja a francia-török kapitulációk hosszú sorozatát, a

franciák három kizárólagos kiváltságot nyertek Szolimántól. *Csakis* ők kereshették fel áruikkal az összes török kikötőket; idegen államok hajói *csak* francia lobogó alatt járhattak török vizeken, s végül a franciák *teljes* vállalási szabadságot élveztek Törökországban s ők lettek a szent helyek *egyedül* jogosított őrei.¹ Az előbbi két kiváltságos jog lett az alapja a franciák levantei kereskedelmének, a harmadikból a franciák keleti protektorátusa fejlődött ki. A franciák megnyugtatták lelkiismeretüket: a miért 1095-ben kardot rántottak, azt 1535-ben szerződéssel elérték! Részben ezért, részben az európai hatalmak sakkbantartása céljából kellett az oszmán integritás dogmáját fenntartaniok. A világháborúban aztán ezt is eldobták: a Szentföld és a szent helyek ma keresztény kézben vannak, a törököt Angorába szorították, s háta mögött, Szíriában, franciák fészkelik meg magukat. Az eszme, amely a keresztény Nyugatot az arab, majd török mozlímok ellen mozgatta, megvalósult. A cél, amelyért a törökkel szövetkeztek, eléretett. Az esemény nincs tovább. Nem lendülhet át a jövőbe. *Az egyensúly helyébe jött a Népszövetség s jönnek új viláгурalmi eszmék s ezek nyomában új mozgalmak indulnak, új események kezdődnek.* S amikor mindezt felismerjük, látunk és fájdalmasan kell éreznünk, hogy Magyarország az Európa államait Napoleon alatt is összevissza dobált franciák esztelen elfogultságából csonkán, a magyar nemzet megfogyatkozva áll az új idők küszöbén.

*

Ezek után, Nemes Egyetemi Ifjúság, tisztán, világosan és határozottan áll előttünk a teendőnk, a feladatunk. Nem az, hogy gyűlöljük a franciákat. Még csak ne is ítéljük el őket. Mert tagadhatatlan, hogy a XVI. sz. elején, mikor a Habsburgok kétfelől közrefogták őket, ők, akiknek karja és kardja előbb mindig készen állott a keresztény vallás védelmére, a törökkel szövetkeztek. De kétségtelen az is, hogy hazájuk, nemzetük megmentésére tették. Ki tud itt ítélni? Maga a Mindenható, akinek az ügyét előbb ők szol-

¹ L. É. Driault: La Question d'Orient. Páris, 1921. kiad. 29—30. ll.

gálták a leghívebben, lesz az egyedül igazságos Bíró! Bízunk ezt Őreá, mi pedig tegyük meg azt, ami az előadottak után mint igazi feladatunk körvonalazódik, majd világossá lesz előttünk. Bizonyos az, hogy elleneink itt, Európa közepén, csak akkor fognak bennünket megtérni, ha kénytelenek lesznek vele, ha magunk is a drága helynek megfelelő érték vagyunk és leszünk. Mert nagyon találóan mondta Klebelsberg gróf, minden kulturális veszteségiünket helyrehozni igyekvő közoktatásügyi Miniszter Urunk Ó Excellentiája, hogy „mi sem tőrénk meg Budapest kelles közepén egy roskadozó kis földszintes házikót. Ez túlságos fényűzés, pazarlás volna.“

Balsorsunk nagyon is kemény csapásai szinte elképzelhetetlenül elszegényítettek, alamizsnára szoruló koldusokká tettek bennünket. Csak idegen mankóval tudtunk lábra állani. S a Nemzet mégis hihetetlen erőfeszítéssel fenntartotta mind a négy egyetemét. Tudta és tudja nagyon jól, hogy az ifjúságot értékké kell nevelnie, átlagemberekkel a hazát nem lehet fenntartani. S a magyar fajban csakugyan annyi a tehetség, hogy akarattal, igyekezettel a tudomány terén is az átlagnak jóval feléje kerülhet s kell is kerülnie.

Ti, Nemes Ifjak, Kedves Leányok, a Nemzet egyedüli reményei vagytok. Azért jöttetek a tudomány eme szent csarnokába, hogy itt, ahol jogotok, de kötelességtek is szorgalmasan tanulni, képezni magatokat és e kívül semmi más feladatotok, más célotok nincs és nem is szabad hogy legyen, elsajátítsatok mindent, ami csak kell és szükséges ahhoz, hogy amikor rövid pár év múlva az életbe kiléptek, a haza értékeivé legyetek. Feszítsétek meg tehát Ti is minden erőtet, hogy bevaltsátok a hozzátok fűzött reményeket. Mutassátok meg, hogy érdemesek vagytok a Nemzet nagy, igen nagy erőfeszítésére.

Meg vagyok győződve, hogy megértve a hallottakat, mindent megtesztek, hogy elérjétek a célt, amiért ide jöttetek. Gondoljátok meg, hogy a nagy és szerencsés nemzettek ifjúsága is tanul, képzi, értékké fejleszti magát, hogy hazáját még nagyobbá, még gazdagabbá tegye. Nektek hasonlíthatatlanul mostohább körülmények, szegényebb, nyomorúságosabb viszonyok között kell tennetek ugyanazt,

hogy elérjétek őket, sőt többet, hogy eléjük kerüljétek s egykor Ti is legalább visszaállítsátok csonka hazátokat.

Ellenségeink, még most is írigyeink, repeső szívvel figyelik, hogy a magyar legmélyebb megaláztatásában sem tud más lenni, mint büszke magyar, aki azt tartja, hogy veszt a magyarságából, az ősi mivoltából, ha nem virtuskodik, nem pártoskodik, ha megmaradt csekély erejét is nem tördeli, nem darabolja. Kezdjétek Ti már *most* megérteni, hogy a pártoskodás, a visszavonás nem erény, nem is magyar fajunk lényeges sajátossága, hanem turáni átok, amelytől ideje már egyszer szabadulni. Kezdjétek el, Édes Fiaim, Ti már most levetni ezt az eredendő bűnt. Igyekeztek megférfni egymással. Tanuljátok meg ifjan, megtűrni és megbecsülni, sőt buzdítani, lelkesíteni egymást, hogy mint férfiak egygé tudjatok lenni az imádott haza szeretetében, összefogni a közös veszélyben.

Fáradtságos tanulás, elmélkedés, bűvárkodás közben ne feledkezzetek meg testi erőtökről sem, hogy ne csak okos, jóra való, nemesen érző, tanult, — hanem acélizmú, fáradtságot, szenvedést tűrni tudó talpig férfiakká növekedve, majdan erős nemzedéket is adjatok meggyötört hazátoknak. Élvezzétek gyorsan tűnő ifjúságtok éveit, de ebben se essetek túlzásba. Ne feledjétek, hogy egy agyongyötört nemzet ifjúsága vagytok. Az ifjúságtól senki sem tilthatja el a mosolyt, de a sárbatiport és megrugdosott magyarság ifjúságához csak halk, szomorú *mosoly* illik.

Adjátok meg tehát a testnek a szükséges pihenést. Amikor szükségét érzitek a nyugalomnak, nyugodjátok ki magatokat, de azon túl tanuljatok és tanuljatok és csak tanuljatok. Kerüljétek minden alkalmat, amely elvon attól, hogy értékke növekedve rövid pár év múlva súlyt adhatatok kicsinnyé lett hazátoknak. Ha súlyt adtok a Nemzetnek; ha a számban megfogyott magyar nemzet bennetek és általatok maga is értékke lesz: akkor ellenség, valamint barát érdekeinek latolgatása közben számba veszi majd a magyart. Így, csak így fog lesújtott nemzetünk felemelkedni. Rajtatok áll, Kedves Fiaim, hogy ez elkövetkezzék. És én tudom, hogy erre erőtök végső megfeszítésével törekedni fogtok. Nem csak, mert ez kötelességtek, hanem mert

szeretnék, hogy hazátokat ne tekintsék többé elhanyagolható hányadnak, hanem minden oldalon számbavegyék s megbecsüljék.

Ebben a tudatban, Istent híva segítségünkre, az 1926—27-i tanévet ezennel megnyitom.
